

STECIŃA

Redakcjô:

Dariusz Majkòwsczi

Jãzëkòwò kòrekta:

Eùgeniusz Prëczkòwsczi

Kòntakt:

*Sz. Straganiarskò 20-23
80-232 Gduńsk*

Wëdòwca:

*Ògłowi Zarzãd Kaszëbskò-Pòmòrszczégò
Zrzeszeniégò*

Redakcjô zastrzégò so prawò
do skròcënkù i òbròbianiégò
nadesłónëch tekstów

Wëdanié ùdëtkòwioné bez Minystra
Bënowëch Sprów i Administracje

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Spisënk zamkłoscë

- 2. Triptik pamiãcë**
Adela Kùik-Kalinowskò
- 9. Kòlãda dlô cerpiãcëch**
Eùgeniusz Prëczkòwsczi
- 10. Zaplińtanié**
Aleksandra Majkòwskò
- 14. Zelonô zófa**
Karolëna Serkòwskò-Secechòwskò
- 17. Krziż ks. Grëczë nalòzł sã pò 30 latach**
ep
- 18. Krziż**
Francyszk Grëcza
- 23. Gwiôzda ekranu**
Słòwk Fòrmella
- 25. Scenarnik przedstawiëniô**
Ò Panu Czòrlińszcim...
Mariô Tarańczuk,
Karolëna Serkòwskò-Secechòwskò
- 31. Wiérztë**
Aleś Razanau
- 33. Chcema sã mòdlëc za diòbłã**
Stanisłòw Frymark
- 34. Juwernota**
Maksymiliòn Jón Drëwa
- 35. Wiérztë**
Klebbów Matis
- 36. Wiérztë**
Zuzana Glëszczzińskò
- 38. Ùdba Mariji**
Eùgeniusz Prëczkòwsczi

Òdj. na òbkłòdce S. Lewandowsczi

Darmòk dodòwk do miesãcznika
„Pòmëraniô”
(wëchòdò co trzë miesãce)

Òglowòpòlszczi Lëteracczi Kònkùrs m. Jana Drzéżdżona òd wiele lat je zdrzódłã bëlnëch tekstów pò kaszëbskù. Wiele z nich mòglë pòznac téż czëtińcowie „Stegnë”. W tim tu numrze bédëjemë Wama donądka niepublikòwóny dokôz Adelë Kùik-Kalinowsczi *Triptik pamiãcë*, jaczi dobët I môl w kategòrie prozë w 2020 rokù.

Czekawëch òpòwiôdaniów nalézëta wicy, òsoblëwie wòrt dac bôczenié na òdkrëti pò 30 latach pò smiercë àùtora ùsôdzk ks. Francyszka Grëczë *Krzyż*. Jegò akcjô dzeje sã òb czas II swiatowi wòjnë, a herojama sã kaszëbszczi partizanowie.

Mómë téż pòeticczë pierszëznë. Pierszi rôz swójã wiérztã pùblikùje Maksymilión Jón Drëwa, a znónò rëchli z prozatorszczich ùsôdzków Zuzana Glëszcznińskò pòkazywô swój talent téż w pòezje.

Adela Kùik-Kalinowskô

Triptik pamiãcë

Dzél I. Òbrózczi na scanie abò strzëżenié òwcë

Leżała tak w łózkù i nad ji głową bëła jasno smùga òderwóny farbë. Pòzérała, jak tam w rogù pajk splótl séc, jak krącył sã w kótkò, bë nalezc drogã do nie wiedzec gdzie. Głowa ji bëła cażkò, òddech zdebło zmarachòwóny i ùstòwòt, jakbë bëła niezëwò. Wzérała dali òczama bez skrë žëcò. Na westrzódkù, pò drëdži stronie, òbrózk malinczi swiãti Teresczi z różama w rãkach, pò lewi stronie Matinka Bòskò kòrmiãcò piersã mòtégò Jezëska, a z prawi stronë, zdebło wëzi, òrzechòwi, z wëpãklim na westrzódkù zwiercadłã, òbrózk jaczis jiny swiãti – nie pamiãtóm, jakò to bëła swiãtò, tak wiele jich bëto, dzys ju ni mògã so wdarzëc, mòże bëła to swiãtò Katarzëna, ta co wierã bëła mòcnò i dzyrskò. Nie wiëm, tegò ju nie wiëm. I nie pamiãtóm... Jesz dali bëł mòłi Jezësk z barónkã i mój òd wiedna aniót stróz, jaczégò mie babcza Kadia z mëmã przëwiesëłë na gòzdzu brunawim z główkã wëstòwającã w sóm westrzódk nieba, czej pierszò gwíòzda mòjégò dëcha zaswiécëła w tim swiece, na tim padole bólu i cerpieniò. Jednégò razu tatk bëł w ògrodze, w jaczim jabłónczi sã witałë kòzdegò rena z krëszkama, a wisznie, czej òbsëpóné bëłë kwiatama, cmùlëłë sã chłòscãco do slëwów. Jich pòcha bëła zdebło stòdkòscã przepòlonò, ale wisznie te miałë w sobie tã niezemskã słòdzëznã, jakã leno pszczoła mòże wëczëc wgłãbiwającë sã w ji kwiat i zbiérãjącë tã malinkã kòsmicznã lepkòsc nektaru. Pòrënk bëł cepti i taczì redosny, bò

wëpełniwòt gò spòkój. W ògrodze leno òwca bleczała. Jò szła za ji głosã. Tatk plecama bëł òbrócony, a w rãkach trzimòł taczë wiòldzë, cemnë i szpëcã zakùnczoné nożëce. Mësła jem so: cëz òn tak klãczi, cëz sã tu dzeje i na co mù te nożëce? Pitóm sã tej:

– Tatuńkù, a cëz të robisz?

Òdrzekł zdebło kòmùdno:

– Biòj na bòk, bãdzë cëchò i nie przeszkadzòj mie tu.

Jò ùstëcha i zrobiła dwa kroczi w tił. Przëczëpła na bòkù, a tedë naròz pòd remieniã tatinka jò òbòcza òwcã, ji nagã skórã, przez jakã przeswiécywała cemnòmòdrima żëłama cenkò scana žëcò. Z jedny stronë piãtrzëtë sã wałë skłãbiony wefnë, mòckò ùkalony, fùchtny òd zmòklëznë i zlepióny. Dosc smrodłëwi. Wiele biãtchi mùszatë jã prac i ptókcac, i znòwù prac, ptókcac, ptókcac, prac... tak w kótkò... jaż na kùncu babcza mòja, Kadia, chòc jiny wòlëlë jã Léòsza, bò òna na chrzce dosta Léòkadiò, wzała no runo w swòje rãce ceptë i w pòlce pòkrãconé òd robòtë. Ale jò ji pòlców nigdë nie widzała. To nie bëłë pòlce. To bëłë wiedno te caté rãce, jak jedna fòrma, jak kùgla chleba, wiedno cëché, robòtné i ceptë. Miłota w nich bëła jak w bróce chleba z chlebdòwégò pieca ze zlotã skórã, pòpãkónã jak rëdži zemi, czej bükwitã gòspòdarze z pòla do draszowaniò zebrelë. I ta ceptota, że jaż skarnie do tegò chleba sã same schilajã i kùszkajã serdeczno, bò w nim je wiedno žëcé. Ceptò to nie je blòs ceptò. Ceptò to je žëcé. Ceptò wiedno z miłotã pòd pòchã chòdzã razã. A jò głupò trina mësłãła, że ta òwca, z jaczì tatk wałë

wetnë òbcynòł tima ze zadrëdzewiałim szpëcã nożëcama, bëła niezëwò. Leżała tak spòkójno, zastëgłò i sztiwnò òd strachù. Ji nodzi jak sztrëchòlcczi leżałë prosto, taczë pùstë knëple, a òna wcyg sztiwnò, wërzasłò. Mòże to takò nòtëra je ju òwcë, a mòże jò to tak widza w piątym rokù żëcégò.

Zdżãła jem sã i wezdrza w ji òczë. Bëtë jak szklané kùlczi, ale nié te, co më je z Grëtą òbzërałë i zazërałë w sóm westrzòdk, żëbë te farwné krëpinowé westrzòdcki òdgadnãc i przeniknãc jich dzywnã krëjamnotã.

Tatinkòwò òwca taczich szklanëch kùlków z farwama we westrzòdkù ni mia. Òne bëłë pùstë i jakbë niemé. Jò pòbladła ze strachù, w rajtuzach ceptò struzka pòlecała jaż do samëch bótów. Czemù tak sã bòjã? Czemù? Co jem w tëch cemnomòdrëch żëłach pòd wetnã òwcë ùzdrza, czegò jò nie widza w ji òczach. Ti ceptòtë, co je żëcym, tegò strachù smiercë i wkòłkò to samò jò so pòwtòrza w mëslach czëjãcë, że strach òdbiérò wszëtkò, że strach skràcywò w nas w samim westrzòdkù wszëtczë wãptia, nérczi, wãtrobã, a krew ùstòwò, jakbë bëła ju stãgłò.

Wëlãkła jem sã tëch ji òczów, zdebłò na wiërzch wëwalonëch. Mie sã chcało rëczec. – Cëż të robisz, tata! Të zarzinòsz òwcã. Nié!!!

Ale cëż paruzel mógł starszëmù gadac abò sã procëmnic?

To jakbë cëskac grochã ò scanã, bùm, bùm, bùm – drobné kùlczi rozprëskiwają sã na wiele stronów swiata i nie wròcają. Òpòdają i martwò leżą na swòjich mòłach. Tak téż mie i mòjégò cëchégò, chòc w samim westrzòdkù głòsnégò, wòłaniò, nie dało sã ùczëc.

Na tã chwilã jò bëła téż jak ta òwca, zastëgłò w bólu, zëmnie ùzrasu, że jednegò żëcò, z jaczim jò òd dzëctwa rosta teròzka w tim ògrodze, gdzie wisnie sã ze slëwama kùszkają, gdzie jabłònczi z krëszkama òchlãco na ùchò so ò majowëch gòdach pòwiòdają, ju z nama ni ma.

Ti zëmë nìcht nas nie òdwiëdzył. Mróz na rutach swòje kwiatë malowòł, mòdłã z niebiańszich strón brònym, jakbë to z kòzdim pòrénkã bëła jakòs nowò teatralnò wëstawa. A gdzież bë, jo ni mùszała do miasta jachac, òbzerac szpëglów i tuńców na teatru binach. Kòzdegò renka w tëch òrzechòwëch łòzkach, w tëch ceptëch, niestëdnãcëch òd gãsëch, a i czasã kaczich piór pierzënach, òdmika jem òczë, bò pierzi parmién słuńca wiedno bët nòmilszi, taczì niespòdzajnik, z ùsmiëchã do mie szedł i jò do niegò na ti prosti strënie sòlëcznégò żëcò szła jem w tã jasnosć. Jakbë dëcha

anielszczégò ze mie wëcygòt. Òcze bòlałè òd òstrèch, mrozã malowónèch sztòttów, jak czejbè z kròjnè lodu sama kròlewò sniegù mòjégò Anioła do mie sprowadzèła, a òn ze srébrny kòmùnijnny taszè nen witraż na szibie blòs dlò mie przëszëkòwòt. Taczé to bëtè zëmè w tèch mòjich stronach. Ta całò piãknosc..., a jò ni mùszała nodzi z łòzka wëcygnąc ani ni mùszała rãką sègac, le blòs òczè z pierszim złoto-jasnym parminiã òdemknąc i jic za nim na zãbzi mrozowèch kwiatów na szibach, gdzie czasã kwiat pelargònje skracòt sã ze zëmna i czerwòną farwã gdes jaczis malinczi slad pòdstawit. Sama piãknosc, takò piãknosc, że piersè dzecka ni mòglè ji ùdwignąc. Ale òczè, te òczè, le nié blòs szklané i zëmne, nié jak ti òwcè, co tata jã strzìgł, te z parmieniã słuńca ni mòglè w pòdzëwie ùstac.

Nè, babcza Kadia te wiòldzé runa, wëzërającè jak kòpica sana, czej ju dosc bëtè ùsëszoné, zniosta z górè dodóm. Pòdswiła je w cemny jizbie, gdzie parmienie słuńca nie dochòdzą, a w òkno jabłónka, ta co w zemie òbsëpòno mòlìma, z cwiardą skòrką jabłuszkama, cemnyma jak brzëszczy cybabè, zazérò, bè wëkrasc krèjamnotè jizbè babczy Kadii. Runo lezało na kòtkù do przãdzeniò. Takò nie wiadomò czegò kòpica, wëzdrzała jak ten kòttun, czej miesącama grzebién nie znòt włosów plotłèch do copa.

Pòdniosta jem z klãczków òczè i ùzdrza, jak sztrèchòlcka nodzi w jedny chwilè, z jednym zrëszënim nie bëta ju knèplã. Nòprzòd leno szpëra, ta òd prawi stronè przè ògònje sã zrëszèła, a za nią drègò, a pò nich czwiòrtò i trzecò, a mòże z tegò zadzëwieniò zmila jem sã w rechòwanim, to bëta trzecò i czwiòrtò, a i piãtò, i szòstò, wszëtczé szpëtè òwcè, a bëto jich tèsac, jak wëstrzèłali kòrk z bùdlè wëcygłè sã, wëproscëtè prawie na szterè stronè mòjégò swiata, mòjégò ògrodu, gdzie sliwczì swòjim brzadã òbdzeliwają sã z krëszkama, gdzie jabka swòje zòrenka, jak przërèchtowóné zòrna kawè do młocò

w tim młinkù babczy Kadii, zmiesziwają sã z wiszniama i jich spòloną zélnikã pòchą.

Dzél II. Cotka Walerka abò czerwònò rãkawiczka

Pamiãtóm, jakbè to bëło wczora, czej na gromicznik cotka Walerka ùmarła.

– Wiéta wa co?! Cotka Walerka dècha òddała dzys w nocè, ò piãti z rena.

– Czèła wa, cotczy Walerczi ju ni ma z nama. Dècha òddała nad renã, piãc pò piãti.

– Wiéta wa, biòjta le pò Mùńszczégò niech le w te zwònè zwòni na wies, le chùtkò! W ten zwòn nié na mszã ani na swiãto, leno w ten pò lewi stronie, ten na smierc.

A mësłè mòje szłè nié w przòdk, leno w tił. Nie bëło ju z nama cotczy Walerczi, co piãc złotèch nama dòwała, tèch wiòldzich stòrèch piãc złotèch ze srébrnym rëbòkã dòwała, czej mè, dzëwczãtka, czasã ji do spòtdzelnì pòlazłè pò cëczër, pò bròt chleba, le blòs miãtczégò òna chcała, tegò swièzégò z pierszi pòlècè lòdè, dobrze wëpiektégò, ani bladégò, ani spòlonégò. Ten bruny ze skòrą bùkwitnégò miodu, ten bët nòlepszi. Ani òna, ani strijk ju zãbów ni mielè. Czasã w òknie mè widzelè jich sèwé, jak dwa gòtãbzi, głowè. Òni mësrowelè cos przè łapicach na szurè, to bët jich lewi zòróbk, na tã kawã bònkòwã, młotã i bròt chleba ze spòtdzelnì.

Cësnała jò jã z kwiatã, tim gòdzdykã w Bëtowie kùpionym, cësnała mòjã skòrzanã rãkawiczkã, z pòlcama, czerwònã, co w paczce mè dostelè z Niemców. Nè ja, babcza Kadia w Berlinie w 1924 rokù òzenita sã z Józefã. Òna miała wiele pòłbratów i pòssostrów, i drëszczy. To bëtè ale rãkawiczczì, pò pròwdze taczich nicht tu nigdè ni miòt i miec nie bãdze. Pierszò je dostała i nosèła mòja starszò sostra Kòrda, a pòzni jò. Czeka jem na nie całè dwa lata. Wzéróm i nie płaczã za cotkã Walerkã,

wzéróm w tã kùlã, widzã wiekò trémë, na ni bùket kaliów i tã mòjã czerwònã rãkawiczkã. Mëszlã so nawetka, bë skòczëc w grób i wżac tã mòjã czerwònã skòrkòwã, piãcpòlcowã rãkawiczkã, jaczi nìcht ù nas we wsë, a mòże i w miesce, ni miòł. Płaka jem, ale ju nié za cotkã Walerkã, a za mòjã czerwònã rãkawiczkã. Taczì miãła makòwi òdcén, takò bëła wëstawnò, chòc jò miãła dopiérze piãc lat, a mòże szterë...

Na kùnc, czej w grëpach më szlë ju na stipã, na tã słodkã kawã, rzekła jem ò tim babczì Kadie, a òna chcącë mie pòceszëc òdrzekła, że to bët mój darënk dlò cotczì Walerczì, azebë ji tam nie bëto zëmno w ti zemi i w ti trémie. A to bëła òstrò zëma, czej më z pògrzebã cotczì szlë. Kònie dwa, czòrny i bruny na wòzu cyglë ji trëmã. A më z tëtù za niã... Kònie, terò kònie, a czej roczk mòże jò miã, sama na drewnianym kònikù sã zybała. Kònie te wiedno bëłë z nama. Czëjã le ritm jich kòpët, pòzni pò szterdzescë latach jesz rôz we Gduńskù kór trëmã wiòzł, jeden kór, i w ùszach ten sòm stukòt jich kòpët. Smierc je miarowò, zëcë je miarowé, to wszëtkò sã kroczi dokãdkas, z pòla dodóm – tak wiedno starszi pòwiòdelë. Z pòla dodóm – tak

magiczno i tak dzywno nieswòjo zwãczãło mie wiedno w ùszach.

A ta kùla cotczì Walerczì miãła zemné, jasnobruné òbleczenié. Zdebto mrozu òstawiło kãpë zmiarzi zemi, a na wiekò trémë, na tëch krédowëch kaliach mróz òstawił swòjã biòłã żałobã. Jakbë nie piòsk, a żłòdz bëła prochã. Z prochù jes i w proch sã òbrócysz. Żłòdz mrozowò jes i w żłòdz mrozowã sã òbrócysz. Czemu bë i tak ni mògło bëc?

Jò nie chca sã przëznac, że mie bëto żòl mòji skòrkòwi, czerwòny, piãcpòlowi rãkawiczczi, i że jò nie chcała dac ji w darënkù cotce. Mie òna bë sã tész przëdała. Ròz w zëcym mògła jem sã czëc jak dama w skòrkòwëch, makòwëch rakawiczkach, jaczych nigdë jem nie widzała, mòże le ò nich sniła, nie wiedzącë, że taczë na swiece sã. Chca jem, abë na mòji rãczce bëła ta rãkawiczka, jò szła w dól drogã, a cotka w górã, jò szła w górã – przed se z jimrã, cotka w dól, a w ji rãkach zëmnëch, wòskòwëch nie widza jem dëcht nic. Biòtò kalia, jakò przëkriwała wiekò trémë, tész nie rzekła nic. Bëła biòtò, jakbë z jaczi pùdrowi krepë chto jã wëcãł. Bez zëcégò, bez dechù, richtich nié ze swiata

żewëch ani ùmarłëch. A mòże je jesz trzeci swiat, ò jaczim leno krepòwò kalia wié? Taczich i wiele jinëch pitaniów głowa mòja bëła fùl. Kalia, trëma, makòwò räkawiczka i ta glëna, co mòłima gruzlama sã òbsëpiwała w kùlã... Narôz jò nalazła räkã babczi Kadii, ale i òna ni mògła mòjich mëslów wëpłoszëc. W cëchòscë më zawrócëlë do ti drodżi, co do swiata żewëch prowadzy, na tã słodką kawã i sztëk kùcha, jaczé z dëchã cotczy òstatny rôz wëpijemë i zjëmë. Rzekła jem babczi Kadii, że z kwiatã na wiekò trëmë pòleca jedna mòja räkawiczka. Jak szlëfa abò żewò pamiãc ùstrojiła wiñc z kaliów. Babcza Kadia pòcészala mie i rzekła, że cotka Walerka ògrzeje so räkã w ti swòji dalszi drodze. Zdebto na sercu jò ùczëta cepta. A mòże pò pròwdze to òbleczenié na räkã ògrzeje ji òbëdwie? Terò wiém, że mòja lewò, a cotczy prawò räkã na wiedno bãdą razã. A ta czerwònò räkawiczka na wiedno òstónie pòmiedzë żëwim i ùmarłim, tim swiatã a tamtim, tamtim a tim. A mòże ni ma tegò i tamtëgò, le jeden, jak ta kalia na trëmie z czerwòną räkawiczkã?

Wiele lat pòzni jesz wiedno w mòji pamiãce òstòwòł nen òbròz trëmë, kalie i plamë, jakò zdała sã czerwònò barzi niżle maczi abò jasnò plama jesz gòrący krwie. Mòże bëto to baro prozajiczné, taczì pò pròwdze nick nie znaczący przëtròfk. Mòże mòja malinkò dësza jinaczi to czëła i chcała widzec w tim co wiãcy. Ale wiém to jedno, że w mòji dzecny głowie i òbròzkòwi pamiãcë ten òbròz òstòł na wiedno i znacził wiele wiãcy niżle wszëtczë jinë pògrzebë, trëmë i krédowé kalie, jaczé wiedno w najich stronach smiertelnym kwiatã sã stałë. To le sã stało jeden jedyny rôz w żëcym i òstało ze mną na wiedno, jakbë chcało rzec o drodze, jakò je nama wszëtczima namienionò i tim, co je pòmiedzë dichanim, a jegò ùstanim. Ten czerwòny szplachcëk òdmikòł mie wrota do wiecznoscë, ta czerwònò iza to tak pò pròwdze bëto mòje pòzëgnanié cotczy Walercki, w chtërny wòsach czas i sëwi

wòs nie zagòscył. Òna bëła jak starëszka z wiecznoscë w naszym dodomù. I to ji kòtkò, na jaczim wiedno przãdła òwczą wełnã. Przez ji pòlce nitka szła głòdkò, sënãła sã pò cëchù przez ji dobré rãce. Czasã wezdrzała na mie z tim jasnym, spòkójnym ùsmiëchã, z jaczim stunuszkò witò pòrënk.

Dzél III. Rojienié sã pszczołòw abò wëjimk z chlebòwëgò pieca

Pszczołë tegò rokù w łzëkwiaze ni mògłë sã wërojic. Kręcëłë sã wiedno w kòtkò i w kòtkò, jakbë chto jima co zadòł. Më, gzubë, lòtelë òd jabłònczi do krëszczci, òd krëszczci do wisnie, òd wisnie do sliwczci, bë rodzëcóm chùtkò pòwiedzec, gdzie ten rój teròzkù je. Truda wżãła nawetka ten wiòldzi, stomiany kòsz, a Cyla niosała do niegò wiekò.

– Mòże ùdò sã nama te pszczołë ùchwëcëc i szciznac jaczim szachã do czidaniò jabków w ten kòsz abò w Iniany miech cësnaç.

Narôz òd stronë Édkòwi grzëpë przëszedł do nas sàsòd i rzekł, że më mómë jesz pòczekac na ten rój pszczołòw. Mòże na wieczór òne bãdą spòkójniészë i tedë dò sã je łatwò strzãc prosto w kòsz i zaniesc w nen nowi ùl, co gò Tréder zeszi zëmë wësziëkòwòł w swòji stolarni. Më, dzecë, bëłë cekawi jak ten ùl, nòwiãksi ze wszëtczich, wëzdrzi i w jaczé farwë stolòrz, co bët téz malarzã, gò ùstrojił. Bët pò pròwdze baro piãkny. Sama królewò pszczołòw mògła so w nim swòjã stołowã jizbã naszëkòwac i jesz so drëgã do spaniò przërëchtowac. Miała téz w nim swòjã kùchniã. Dali, w wiòldzim nòrce bëła ceramicznò balika do kãpaniò i mëcò skrzydłòw, a w stołowi jizbie stojòł zesel złotã nitkã w złoté kwiatë wësziwóny. W tim wësziwkù bëłë remiònczi, mòdrònczi, kwiatë bükwitë i klëwru, żòlté mlëcze. Richtich całò łãka, jakò w majewi pòrënk sã ùsmiëchò do swiata i do ceptëgò a łagòdnëgò stunuszka. Kòtë na ti łãce czasã téz sã w stùncu wëgrzëwałë, smùlëłë sã do różnëch malinczich żëjãtkòw, co w łãkòwim swiece

téz zětë. A czasã kręcëtë wãszë i mruzëtë òczë w malinczi szparczy, bò bëto jima tam dobrze i miło. Królewô w tim nowim ùlu bãdze miała pò pròwdze królewsczë zëcé, bãdze ze zwónkowi glasczi z tãgòwą słomką piła nektar z wszëtzcich pólnëch kwiatów. Co za zëcé! Lepi ju na zemi nicht ni mô.

Za chwilã z lasu przëszedł òjc naszégò òjca, dzadek Józef. Ùsòdł w cëni na stòri drewniany ławie, co pamiãtała jesz wszëtczë i chrcënë, i wiesela, a nawetka pògrzebë. To bëł ùlubiony môł dzadka Józwë, na jaczim on sedzòł, fifkã kùrził, a czasã so piwa, co mù babcza Kadia na młozdach ùszëkòwała, czej bëta wiòlgò gòrąc, wëpił. Czãsto bëł zamészlony, jegò biòtò tësëna w słuńcu wëzdrzała jak wòsk z gromiczny swiécë, bëta nibë wëpòlerowónò i sã szklëła. A mòze to jegò stòré lata i całë dzejanié w narobiałim zëcym tak mù tësëna ùgładzëtë. W jegò mësłach jakbë mësłów nie bëto, jakbë całë zëcé z jegò sekretnym môlã bëto dobrze znónë dzadkowi Józwòwi. Czasama òn sã tak w sobie zapòdòł, òczë przëmikòł i jakbë z westrzòdka chcòł łowic mądrosccë tegò swiata. A miòł òn jich pò pròwdze wiele. Czasama nama, paruzlãtóm, rzekł taczë cos, że më sã jaż wzdrigelë, a na se bòkã pòzërelë i ju wiãcy nie chcało sã nama sztridowac ani wëgłëpiac.

Tegò dnia dzadek sòdł na ławie, wzał taskã ze zbòżowã kawã i zaczął nama òpòwiadac, jak to bëto za jegò knòpiczych lat. A bëto tej pò pròwdze czësto jinaczi. Nawetka pszczelë roje sã zdebłò jinaczi z gniòzda wërojowałë i jinaczi ten rój do miecha sã chwitało, i do wëplòtónégò z zëtny i ówsny słomë ùla, zwónégò plecónkã, jinaczi sã gò zamikało. Lëdze, ptòchë i rozmajitë zwierzãta jinaczi zëtë, razã, pòspòlim. Bëlë dlò se jakbë milszi, kãsk barzi zëczlëwi i pòmòcny.

– To bëł ale rajsczi wiek – zakùncził swòjã òpòwiesc dzadek Józef.

Më chcelë jesz co wiãcy sã dowiedzec, bò rozmajitëch historiów i prostëch a głãbòczich na tësãc sązniów mądrosców

miòł nasz dzadek Józef wszëtczë czeszenie fùl i jak òn sòdiwòł na tã krzëwã i pòdzurawionã òd staroscë ławã, stojãcã prze ti garbati wiszònce i tak sã zamësliwòł, tej pòzni mògł òn gadac i gadac, chòcbë do dwanòsti w nocë... Timczasã babcza Kadia ju nas wòłała:

– Pòjta le chùtuskò na gòrãcy młozzowi kùch, co sã pò chlebie w tim naszym chlebòwym piecu ùpiekł.

Piec bëł wëstawiony w rogù ògroda. Pòcha młozzowégò kùcha szła takò, że jò so pòmësła ò królewì pszczole. Mòze téz do ni ta pòcha dolecała i mòze na wieczór ùdò sã tim spòsobã całi rój do kòsza strzãsnãc i zamknãc w nowim ùlu? Malinkò Ùla zapitała sã babczi Kadie, skãdka sã bierzã młozze i czëmù pszczolë sã rojã? Babcza Kadia wëzdrzała na niã spòd òkùlòrów i codzenny chùstczi. Òna miała rozmajitë chùstczi na głowã, jedne bëtë na co dzën, a te nòpiãkniészë na wszelczë swiãta i niedzele, a më, mòtë dzëwczãtka, ni mògłë òczów napasc òd jich bòkadoscë i farwnoscë. Do dzysò do pieczeniò chleba òna na sëwi głowie, co pamiãtała wszëtczë noce swiãtégò Jana, zawiãzywała takã bestrã, namienionã leno do pieczeniò chleba i młozzowégò kùcha.

– Młozze i rojenié pszczolów, mòje dzëwczãtkò, to są pò pròwdze darënczi òd zëcégò dlò zëcégò. Młozze wiedno rosca, czej më ò nie dbómë i dówómë jima w zëmnyim stojec. Òne do chleba są nòwòzniészë i do młozzowégò kùcha z wiszniama abò z rabarbarã. Casto tej w kòpònce rosce bëlno w gòrã i je taczë mùlchnë i miãtczë. A pszczolë rojã sã, zëbë bëtë drëdzë jich rodzënë i zëbë òne mògłë wiãcy miodnoscë lëdzóm dac. Ò wszëtckò trzeba miec starã i dobrã rãkã, abë mògło ùrosć i casto, i wërojic sã pszczolë. Czasã lëdze ni majã ani rãczi dobri, a krzëwim òkã pòdzërajã na jinëch i tedë, mòje dzeckò, doma chòwa pòdò, a w pòlu nick nie rosce. Na kùnc nama, òbeszłim jã wkòł dzòtkòm,

zanócëła cechùtkò frantówkã *Kaszë...,*
kaszëbiôczk:

Hej knôpiczkù, wezze brutkã
Òkrąc w kótkò dokòlutka
Jaz zaspiewô òna w głos
I bùrczëbas i klekòt
Kaszë..., kaszëbiôczk.

Jaz sã sëknia w kótkò krący
Ala weter przez tësące
Drobnëch kroków
Kroczków mółëch
Kaszë..., kaszëbiôczk.

Złoti warkòcz, szlëfków sto
Tańcuj chwatkò na bòso
Z dëchã żwawim, w jeden krąg
Jaz zabùrczi złoti bąk
Kaszë..., kaszëbiôczk.

W ritmie tuńca sëła zëcò
Tak tańcëją nasze dzecë
Jaz w tim wirze doòkòła
Przelecała miodnò pszczoła
Kaszë..., kaszëbiôczk.

I swim brzãkã na Kaszëbach
Rozsławiła nowi tuńc
A ti piosnczi nie je kùńc
Wszëtcë młodi chcã tańcowac
Zdrzec so w oczë i miłowac
Kaszë..., kaszëbiôczk.

Malinkò, szterëlatnò Ùla jaz gąbùszkã
òdmikała i sã dzëwòwała, skądka babcza
Kadia znajë takã snòżã piesniczkã, i że taczë
lëché oczë mògå miec lëdze. Wzãła do
gąbùszczy jesz jeden szëczk cenkò krajónégò
młodzowégò kùcha ze słodką krëszónką,
napila sã ze swòjégò topùszka w kwiôtczi
lëpòwi arbatë i rzekła ze swòją dzecynnã
redotã do babczy Kadie:

– Babcza Kadia, wiéce wë co? Żebë nié wë
i dzadek Józef, më bë ni mielë ani chleba, ani
kùcha, ani miodu. Z wama je nòlepi doma.

Na to, zdebłò starszò Andża, wërzekła
z wiòlgã pòwògã swòje mëslë, pòzbiérónë
z rozmajitëch òpòwiôstków dzadka:

– Żebë nié babcza Kadia i dzadek Józef,
më bë naszégò dodomù nawetka ni mielë.
Òni są jak słunuszkò i miesiąc, co sã za rãce
wiedno trzimają, chòc më pò pròwdze tegò
nie widzëmë, bò rãce jich wiedno są przë
robòce. A miùją sã tak, jakbë le wczora sã
pierszi rôz ùzdrzelë przë tim ògniu w noc
swiãtégò Jana.

Jo, jo, chto jich tam wié, jaczé wino miłotë
òni pijã w swòji jizbie z dãbòwima łózkama
z mahòniowã rozetã na zògłówkach, a pò
tim òd jasnégò renka kòzdë jidze z cëchòtã
w sercu do swòji robòtë. Taczima i jinyma
mëslama miała jem wëfùlowónã całã
głowã...

W mòji pamiãcë òstòł na wieczy ten rój
pszczołów, co ùsòł w naszym ògrodze na
wësoczi wiszni, a pò tim przeniósł sã na
jiny mòl ù Cylczy w ògrodze, a më, gzubë,
mielë gò dali pilnowac i chùtkò pòwiadac
starszim, gdzie òn terò je. A ten chlebòwi
piec, co pamiãtòł tëli chrzcënów, wieselów,
pùstëch noców i stipów, wiedno przëjimòł
do se nasze biãgłowszczë wëpieczi i wiedno
z brunã, zdebłò nadpòlonã wãglama skòrkã,
co pò całoscë jaz sã òd złota szklëła, bãdze
pò krëjamkù mòjim mùlkòwim mòlã.
W nim sã krëła tajemnò sëła zamieniowaniò
przërechtowiwónégò casta w kùgle, kùchë
i brótë chleba. Jesz dzyszò czëjã pòchã
nagrzònëch glënianëch scanów i ceptotã
szamòtowëch cegłów, co je dzadek Józef
wëpòliwòł w cedzelnì Wiszonczy. Tëli lat,
a te cegłë swòjégò cepta nigdë jesz nie
ùtracëtë. Tëli jeseni, zëmów, zymków i lat
– a chlebòwi piec òstòł na wiedno z nama.
Zòs ten krzewi, stòri ùl z żëtny i ówsny
słomë w warkòcz wëplòtóny, stojòł w nòrce
ògrodu i gwësno zastanòwiòł sã, czë jesz
czedë zazdrzi do jegò bëna rój pszczołów,
a w pańszi jizbie sadnie na tronie pszczoła
królëwò?

Eùgeniusz Prëczkòwsczi

Kòlãda dlô cerpiãcégò Jezësa

Jezë Christe, wëczekóny, zéńdzë na tã zemiã
Z wszëtczim na Ce je le zdóné wiérné Tobie plemiã,
Chtërno z Toba, czej mdze trzeba, chòc na krzizu stanie
Temù wzwëwò – tak jak chleba – cëdów z kùmka, Panie.

Jezë Christe òkrziwdzony, czedës tak zragóny.
Dzys jiwerno zniestawiony, cëż je w lëdzach stóné?
Më tej chcemë przë Ce warac ju òd ùrodzeniò,
Bò je drãgò nama zgarac na Twòje cerpienié.

Jezë Christe narodzony rozlëj łasków darë,
Wzmòcnij stëdži pògardzoné za swiòdzczenié wiarë,
Żebë wiedno bëlné czënë môłktë ztëgò mòce,
Na niebiesczé wiodłë gònë wiérné Bòżé dzecë.

Aleksandra Majkòwskô

Zaplińtanié

Jak w kòzdi pòniedzòłk Bėjata rëchtowała lëstã z zadaniama do wekònaniô na całi tidzëń. Robiącë takã lëstã, wiedno sedzy przë kùchennym stole, tak bë nie zafelowało na ni zadań spartãczonëch z dodomã i familiã. Wiedno téz gòdô, że za wiele robòtë bierze na swòjã głowã. Ôbiecywô so, że w nastãpnym miesãcu nie bãdze jaż tak wiele robic. Sygnã ji blós dwa zlecenia, bë zarobic dosc dëtków. Mò taczé rojenié, bë miec wiãcy czasu dlô dzecy i chłopa, a nie blós sedzec nosã w kòmputrze. Baro bë chciała wëgòspòdarzëc chòc wòlnã niedzielã. Jednak kòzdi nowi miesãc przënòszô nowe zadania, z chtërnëch Bėjata nie chce abò ni mòże zrezygnowac. Òne sã czãsto baro cekawé abò prosto kùńczą sã bëlnã zòplatã. Do tegò baro lubi swòjã robòtã. Zajimò sã pisanim tekstów na internetowëch starnach, je *copywriterkã*.

Kòzdi dzëń Bėjatë w westrzòdkù tidzenia je jistny. Reno jedze z dzecama do szkòłë, pòtemù robi sprawùnczi w krómie i wròcò dodóm. Bierze prisznic, zjòdò frisztëk, a pòzni pije swòjã ritualnã pòrannã kawã i sòdò do robòtë.

Jak zacziãła dzesãc lat temù swòjã przigòdã z pisanim tekstów na sprzedòz, bëta drëdzi ròz niesama. Miała ju stałëch klientów i nie chciała z nich zrezygnowac, czedë dzeckò przinãdze na swiat. Dlòte, jak je ùrodzëta i doma bëło dwòje mòtëch dzòtk, ùdbała so, że bãdze robiã nocama, czedë wszëtczi domòcë bãdã spac. Miała tedë dwie, a nawetka trzë gòdzëne do pisanì i to ji sygłò. Ze wszëtczima zadaniama dòwała radã. Smiała sã tej, że je jak ta hinduskò bòdzinka Kali, chtërnã w kùńszce pòkazywò

sã ze sztërzema, a nawetka z òsmënòsce pòrama rãków. Tak téz sã czëta – jak bòdzinka, chtërna kòntrolëje całi kòsmòs.

Terò, jak dzecë sã wiãksze, ùczą sã w szkòle, robi jesz wiãcy. Jakbë bëta pò pròwdze bòdzinkã Kali, to bë miała ju z tësãc pòr rãków. Ale ni mò. Òna mò leno dwie pòrë i za wiele robòtë na głowie. Szkòda, że cało je taczé delikatné. Mògłò bëc kãsk barzi niezniszczalnë abò jak w kòmputrowëch jigrach – „upgrejdowóné”.

Do tëch wielnëch „kòsmicznëch” spròw dochòdzy téz jich rozjachòtóny tòsz, chtërnégò ji chłop przëniòsł dodóm ze trzë miesãce temù. Je to kùndel. Niewiòldzi, baro rëszny zwiërz. Òd rena do wieczora mòże nëkac, szczekac i zazerac do wszëtczich domòków. Tòsz zwie sã Cerber – jak ten zwiërz znóny z grecczi mitologii, chtëren strzëgl wëńscò do Hadesu, swiata ùmarłëch. Familiò Bėjatë dała swòjémù tòszowi taczé miono temù, że mò òn òsoblëwé òczë. Majã kãsk zelonã i kãsk cemnò-lilewã farwã. Jegò wezdrzenié je baro przezdrzëwné i mò mòc jak piorën. Czasã jak za dlugò zdrzi sã jemù w òczë, to mò sã wrazenié, jakbë zwiërz chcòł człowieka zahipnotizowac i pòprowadzëc tam, dze òn sòm chce. Mòże prawie do Hadesu? Na szczescé nie wëzdrzi òn tak straszno jak mitologiczny Cerber – tòsz Bėjatë mò jeden łeb miast trzech i ògón je téz normalny, nie żnijowi. Òkróm jegò krëjamnëch òczów, mòzna rzec, że je to baro miłi i normalny tòsz.

Wieczoramã, czedë jak wiedno Bėjata robi przed kòmputrã, Cerber lubi lezec kòl ni. Mòzna rzec, że je ji wiërnym kamròtã. Białka przënãcëła sã do jegò towarzëstwa.

Òb wieczór tósż je spòkójny, nie szczekò, nie zachãcywò do zabawë, leno spi. Nè i mòże czasã mrëczy pòd nosã, jakbë cos sã dobrégò mù sniò. Jegò spòkój dzejò téż na Bójatã.

Białka zmerkała równak, że jegò zachòwanie zanòlégò téż òd ji emòcjów. Jak wszëtkò, co mò zaplanowóné, jidze zgòdno z planã, w robòce dòwò radã zjiscëwac wszëtkò na czas, a doma ni ma niżòdnëch arkùnów, taczich jak chòroscë dzecy abò problemë z niezapłaconã sklòdkã na ZUS, to ji wiérny zwiérz mòże spac spòkójno. Równak, czedë sztres mò górã, tak jak terò, jak Bójata je w krãcëszkù òbòwiãzków i ni mò czasu nawetka spac i jesc, to Cerber je baro rozgòrzonny. Chòdzy wkòt jizbë miast spac, szczekò i òglowò przeszkòdzò. W taczich sztótach Bójata lubi zdrzucëwac winã za swòjã sztresujãcã sytuacjã na jinëch lëdzy. Terò za ji zmarachòwanie winnò je chòrosc dzecy. Winã mò téż ji chłop, chtëren prawie terò mùszòt zgòdzëc sã na kòrdinacjã nowégò projektu w swòji robòce, i przez to ni mòże wżac wòlnégò, bë òb dzén zajëmac sã razã z niã chòrima dzecama.

Czedë dzecë sã doma, a nié w szkòle, Bójata mùszì wëkònëwac swòjã robòtã leno òb wieczór i nòlepi do rena, leno ji cało je ju ùmãczoné i tak pò pròwdze bë wòłała spac. Do twòrzeniù òpisënków ksãżk dlò internetowi ksãgarnie, z jakã wespòtrobi ju òd dwùch lat, téż ni mò mòcë. Nòlepi to bë chcała pòłożëc sã w czòtnie drifùjącym na jezorze. Spòkójné wałë bë mògłë kòlibac jã do spikù. Zamikò òczë i widzy sã w taczim czòtnie, czëje letczy wiater na gãbie i òbzérò gwiónzdë.

– Wrrrrr – ji rojenja przeriwò warczenië psa. – I do tegò wszëtczégò jesz òn, tósż, chtëren prawie terò pòkazywò, że je mòjim drëchã i parłãczy sã ze mnã w cerpieniach – pòmëslała zdrzãcë na Cerbera.

Tósż nié le warczi, le dwigò łeb do górë. Do tegò prawã pótã dwigò tak, jakbë chcòt jã pòdac swòjémù panu. Jegò ùszë sã pòdniòstë, a ògón rëchò sã z redotë. Tej-

sej mrëczy, ale nié z gòrzã, le wërazno je z czegòs ròd. Robi to wszëtkò òdwrócony do Bójatë ògònã. Jakbë widzòt i czuòt w jizbie jesz drëdzégò człowika abò jaczégòs dëcha. – Mòże òn téż je chòri, jak naje dzecë? – pòmëslała ùmãczonò Bójata. – Tegò ju je za wiele: fùl robòtë, chòrosc i òbarchniałi tósż – rzekła do se i wstała. Zmerkała, że je to leznosc do szpacérë z Cerberã.

I tak nick terò nie napisze. Zdrzała na zégark, chtëren pòkazywò, że za wiertel bådze dwanòstò w nocë. Kãsk pózno, le nié ròz chòdzëła sama na nocné szpacérë z tósżã. Przëczepiła do òbrozë Cerbera tidórk i wënëkała z nim bütën. Jidãcë mësłała ò swòji robòce i przëpòmniãto ji sã, że ni miała wiãcy tegò robic – pòswiãcëwac swòjégò zdrowiò i familiowégò czasu dlò robòtë.

– W miono czegò jò to robiã? Dlò karierë? Dlò dëtków? Doch jò wszëtkò móm. Ach, fejn bë bëto, jak jò bë mògła tak wëlezc z siebie. Wëlezc tak, żebë mòj dëch stanãt z bòkù i żił pò swòjémù bez tégò zarobiatëgo cała – mesłała jidãcë chòdnikã.

W czeszeni jaczi, chtërnã lubiła nosëc na nocné szpacérë, wëczëła znóné sztòtë pùdełka cygaretów i zapalniczczi. Zatrëmala sã, wëpùscëła Cerbera i zakurzëła jednã cygaretã. Ùniosła głowã do górë i zaczała òbzerac gwiónzdë. Na niebie nie bëto widzec jich za wiele. Nòmòcni swiëcëła jedna gwiónzda. Bójata próbòwała przëbaczcëc so, jaczë òna mòże miec miono. Łòńszëgò rokù, czedë bëła z familiã w Planetarium, òbzerala pòkòzk wëswietliwóny na wiòldzi kòpùle. Przëpòmniãta ji sã òpòwiësc ò gduńszim astronomie Janie Heweliuszu. Wëdzelił òn zgwiòzdzënë, chtërna zwała sã Cerberus, a terò je dzëlã kònstelacji Herkùlesa. Mòże ta widnò gwiónzda je partã tegò dòwnégò zbioru?

– Zdrzë w górã Cerberuse, tam w kòsmòsu nalëzesz gwiónzdë nazwóné twòjim mionã – zawòtała do tósza.

Równak Cerber ji nie słëchòt, leno zdrzòt na krëjamną pòstacjã, chtërna sła

w jich czerënkù. Bėjata chwęcëta tidórk i przëmòcowała gò do òbrożë tósza. Przézërała sã człowikòwi, jaczi sã zblížòł. To mùsi bëc jakòs białka. Nié za wësokò, zmiartò. Kòl ji nodzi szedł tósz trzimóny na tidórkù. Bėjata kąsk sã zdzëwiła. Pierszi rôz ò ti gòdzënie pòtkala jinégò szpacérëjącégò gwòscëcela tósza. Nòczãscy pò dwanòsti biegają psë wëpùszczoné z dodomów, bò jich miéwcom nie chce sã jic na wieczórny szpacérã ze swòjim zwierzã. Białka zgasëta cygaretã, chtërna ju bëta wnet wëpòlonò, i rzekła do Cerbera.

– Wròcómë do chëczë. Pò pròwdze, to nie je czas na sómnë szpacérë z tószã.

Zaczãta czëc strach – chtò wié, kògùm mòże bëc nieznanomò pòstacjò? Ten lãk chùtkò zdżinał, czëj Bėjata przëbòdczëła so, że czekò na niã fùl robòtë i ji całë ùmãczenië wrócëło. Zòs pòczëta chãc, bë zniknac abò òderwac sã òd swòjégò cała. Zdrzëcëc wszëtczë cãzarë i ùnosëc sã letkò w lëfce.

Zaczãta gñãbòk òddëchac – mùsza sã zwyc w gòrzc. W pòstãpnym miesãcu bãdze lzi. „Na gwës tak wszëtkò zaplanëjã, bë robòtë bëto kąsk mni” – mësłała. W tim czasie krëjamnò pòstacjò, chtërna wëzdrzała na jakãs białkã, pòdeszła do Bëjatë i Cerbera tak bliskò, że prawie mògtë dotknãc sã remionama. Czëc bëto téz znajemną pòchã, chtërna òtòczyła tegò człowikã. To bët dim òd cygaretów. Bėjata pòmësłała, że nieznanomò mòże miec jistną sytuacjã doma i mòże téz chcała òdetchnãc swiëzim lëftã i miec kąsk czasu wòlnégò, bë pòmëslec ò swòjim žëcym?

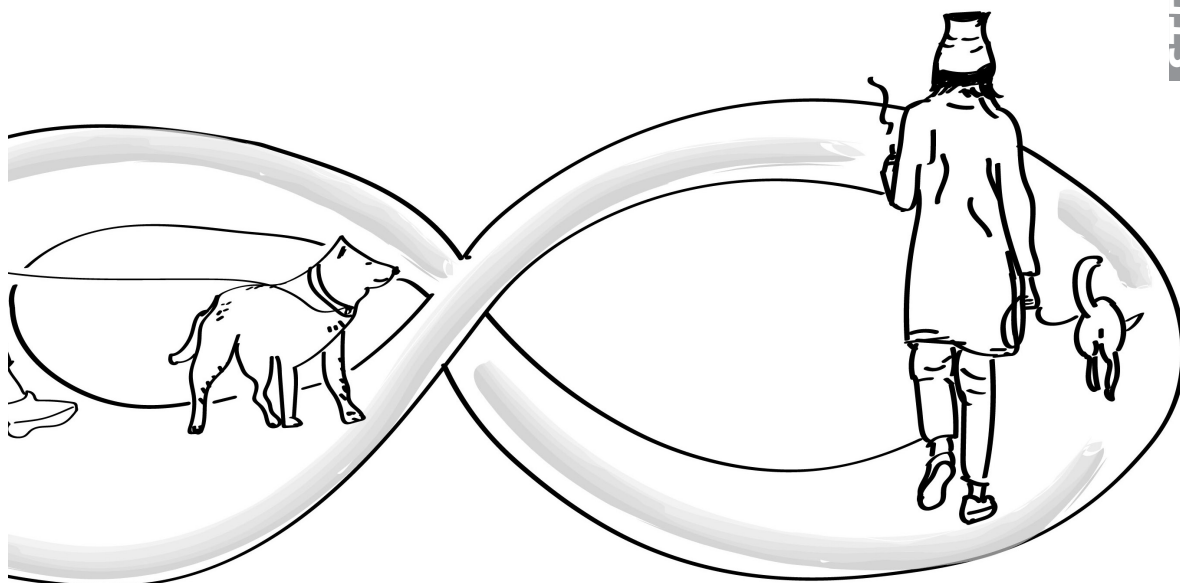
Bãdãcë ju przed chëczã Bėjata ùczëta przez ùchiloné òkno płacz Paulënë, ji nòmłodszi córczi. Pewno wrócëta gòrãczka. Trzeba ji chùtkò dac cyrop do wëpicò! – pòmësłała. Przëspieszëła krok, ale nògle zatrzymała sã przed kùchniowim òknã, przez jaczé bëto widzec, jak bënë ji chłop trzimò Paulënë na rãkach, a kòl niégò stoi jakòs białka. Skądka òna sã tam wzãła w tim czasie? To gwës nie je sãsòdka ani sostra ji chłopa, chtërna mieszkò

krótkò jich chëczë. Nòdzywniészë je to, że ta białka je do kògòs pòdobnò, wëzdrzi kąsk znajomò... Wtim nieznanomò zaczãta sã zblëzac do òkna, jidãcë w czerënkù Bëjatë, i tedë białka pòczëta, jakbë chtos jã ùderzył w pësk. Zrozmiãta, że widzy przed sobã swòjã twòrz.

– Ni mòże bëc! Jò jem bënë i bütën w tim samym czasie? Jak to je mòzëbnë? Mòże to chtos jinszi? Chtos barò pòdobny do mie? – pòmësłała i òd razu spròbòwala weñc do chëczë, ale dwiërze bëtë zamkłë. Zaczãta klepac piscama na òkno i wòłac do chłopa, ale òn nick nie czuł. Białka, chtërna terò bëta nowã Bëjatã i mëmka Paulënë, dòwala córcë cyrop, kùszkala pò głòwce i pò krótczim sztërkù pòszła do spalnie.

Bėjata stracëta krëjamną pòstacjã z widu. W jizbach zrobiło sã cemno. Płacz mòti Paulënë ùcëcht. Òprzëstała czëc wszëtczë zwãczy, chtërne bëtë kòl ni. Nòprzòd ùcësił sã wiater, pòzni nie czëta ju bicò swòjégò serca. Òprzëstała téz miec strach i czëc kòmùdnosc, òdrzucenië. Nick nie czëta. Jakbë przëstała bëc człowikã. Kòl ni ju nick nie bëto, swiat zrobił sã jaczis cëchi. Leno psë, coròz wiãcy psów gromadzëto sã kòl ni i zdrzałë, jakbë chcałë cos w ni òbaczëc. Niejedne zaczãtë szczekac, ale do Bëjatë jich głòs nie dochòdòł, jakbë chtos òkrił jã niewidzalną dekã. Szczekanië psów mùszało równak òbùdzëc lëdzy doma, bò pò chwilë ji chłop òtemknãł dwiërze i wpùscył Cerbera bënë. Razã z nim, w nadprzërodzony cëchòscë, weszła Bėjata. Tósz zaprowadzył jã do swòjégò lubotnégò placu – wëscëlòka kòl biórka, przë chtërnym terò „nowò Bëjata” sedzała nad kluczplatã kòmpùtra

i pisała. Swięcył sã leno wid mònitora i stołowi lãpczi. Dëch Bëjatë stojôt bliskò biórka i wżérôt rôz na białkã kòl kòmpùtra, a rôz na psa. Cerber tej-sej zdrzôt dzes przed se, pòdnòszòt pòtã, mrëczòt, jakbë chcòt sã bawic, a pò chwilë kùlìt sã na tępichù i ùsnòwòt. Czekàta, jaż cos sã wëdarzi, jaczis ruch, mësła, zdarzenié, chtërno dò mòzłëwòtã, bë wrócëc nazòd do żëcégò. Czuwajacë kòl tósza i nie òdchòdzacë òd białczy, chtërna wżãta ji żëcé, zaczãta so przëbòczëwac, że òb noc, w chtërny stała sã ta krëjamnò i nieszczestlëwò zamiana, przëtrafitë sã rzeczë, chtërne mògã nick nie òznaczac abò mòglë miec wiòldzi znacënk: jasno swięcącò gwiózda, szpacérëjacò białka, chtërna jistno jak Bëjata wëlazła na szpacérã z tósza i téż jak òna kùrzëta cygaretë? Pòmësłała téż ò Cerberze, òbarchniałim tósza z òczama jak mitologiczny jinszt, chtëren wcyg zachòwiwòt sã, jakbë znòt ji mësłë? Mòże to wszëtkò je sparłãczoné i mòże ùdò sã ji to irracjonalné zdarzenié òdkràcëc? W tim sztërkù Cerber wstòt na sztëré nodzi i zaczął szczekac w ji starnã,

jakbë wëczuł ji mësłë, chtërne bëtë dlò niegò jakãsz zagròzã. Cerber dostòt gòrz, jegò zãbiszcza stòwałë sã coròz grozniészë. Bëjata wiedzała, że ji cało ju nie jistnieje i scyrz nick ji terò nie robi, doch òna je dëchã! Mòże ta białka – „nowò Bëjata” wstònie, wińdze bùten z chëczë i zapùscy ten system pòzmianów? Ale òna nick nie zrobiła, nawetka nie slëchała szczekaniégò tósza, za to Bëjata zaczãta pòmalinkù rozmëwac sã i dżinac, razã z miesacã i gwiózdamã.

Czedë przëszedł pòrénk, Bëjata òbùdzëta sã. Czëta bòlenié w krzizach i w remionach. Jak wiedno pò nocny robòce cało bëto cãzczé i ùmãczoné. Terò czëta, że jak wiedno ùsnãta przed kòmpùtrã. Zdrokã pòszukała Cerbera, ten lezòt kòl ni na swòjim lubòtnym placu i czekòt, jaż Bëjata wstònie i wińdze z nim na szpacérã. Ni mùszòt długò czekac. Òb drogã mësłała ò robòce, ò swòjim ùmãczonym cele i ò tim, że mùszi wszëtkò w swòjim żëcy zmienic, a nòlepi fejn bë bëto òstawic cało z bòkù i zniknac chòc na chwilã z tegò swiatã...

Karolëna Serkòwskô-Secechòwskô

Zelonô zófa

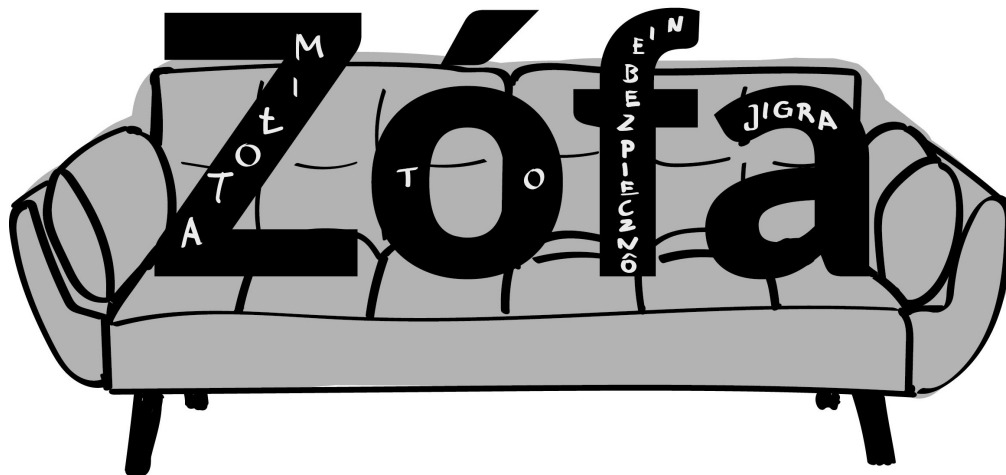
„Jô sã zabijã! Abò jinaczi: zabijã nôpiewi jã, a pòtemù siebie. Jo, tak zrobiã” – mészłòt Zdzysłòw ò trzeczy w nocë. Ni mógl spac. Miòł tak òd miesãca – wiedno bùdzył sã ò ti gòdzënie z czòrnyma mészlama. Czùł òd cotczi, że to je gòdzëna diòbła. Òn bùdzy i namòwiò do lëchégò. Cotka doradzëła, żebë zarò zmówic zdrowaskã. To mò pòmòc. Mòże jo. Zaczãł pòdjimac sã pòlétu. Cãżkò szłò, le pózni bëto kãsk lzi. Chòc dali w głowie miòł grzmòt.

„Jak òna mògła mie to zrobic?” – nie wierzył w to, jak baro zmienilo sã jegò zëcë z dnia na dzëń. Jesz niedòwno bëł jednym z wiele zadowòlonëch z siebie i ze swòji familii lëdzy. Miòł mądrà, piãknã białkã i zdrowë, rozesmioné dzecë. Jednym razã wszëtkò szło w zabòczeniu. Kòbiëta òdeszła. Dlòcze? Przez òstatnëch trzëdzescë dniów dërchá zadòwòł sobie to pitanié. Òdpòwiëdz dałabë jemù chòc jakã zelgã, przënòmni tak mù sã zdòwało. Nijak równak òna nie przëchòdała i nick nie pòkazywało, żebë miało sã to zmienic.

Jaczis czas temù swiãtowelë piątã roczëznã jich synka. Bëła wiòlgò torta z balã na westrzòdkù i fùl gòscy. Synk, razã ze starszã ò trzë lata sostrã i dzecama, co przëszłë w gòscëniã, bawilë sã zabòwkama dostònyma w darënkach przez jubilatã. Dozdrzeniałi gòsce tuńcowelë, pilë kawã, gòdelë ò codniowëch i niecodniowëch sprawach. Bëto ceptò i mileczno. Nick nie zapòwiòdało tegò, co wnet miało sã wëdarzëc. Zdzysłòw pòprosył Anëtã do tuńca i krãcëlë sã w takt ùlubiony spiëwë.

Ti sami, chtërna òtemklë swòje wieselë szesnòsce lat chùdzy. Przë kòzdi wòzny ùroczënie przëbòcziwelë sobie te sztòtë dzãka ti prawie mùzyce. To bëła jedna z taczich leżnosców. Gòdelë ò tim, jak wòzny bëł to dlò nich dzëń. Wspòmnielë swòj strach, jaczi czëlë przed wòftòrzã, jak gòdelë, że slëbùją na wiedno... I że nie żałują ani jednegò wëdarzeniò. „Czë òna tedë gòdała pròwdã?” – wërwiòł sã ze wspòminków. „Doch to ni mògło ji sã zmienic òb czas czile miesãcy. Czë... mògło?” – ni mógl zebrac mészłów.

Chcòł jesz rôz wlezc swòjã rojitwã do tamtégò czasu. Pamiãtòł, jak gòdelë ò dzecach. Baro chcelë je miec, a to òkòzało sã nié taczë letczë. Na pierszë mùszelë czekac jaż òsem lat. Drãgò jima bëto zdrzec na drëchów, chtërny ceszëlë sã pòtomstwã i nieròz nawetka na nie narzëkelë. Tëż chcelë mòc tak sobie pònarzekac. Bëlë ju zniechãcony, czej nògle, niespòdzajno, jak ju przestelë miec ò nie starã, ùdało sã. Jich zwiãzk rozkwitł. Dzecuszkò wniòstò swiëzosc i nowé cële. Razã wëchòwiwelë Celinã, pòkazywelë ji swiat i chcelë, żebë miała szczestlëwé dzeczyństwò. Tim barzi, że òni sami taczégò ni mielë. Dzzych bëł wëchòwiwóny przez cotczi, bò jegò starszi sã nim nie interesowelë, a Anëtã stracëła blëszczich w autowim wëpòdkù, jak miała dwa latka. Przëgarnãtë jã zòkònnë sostrë i pòd jich òpiëkã wërosła na zaradnã i robòcã białkã. Dzzych tëż dobrze sobie radzył. Miòł robòtã w bankù i ceszył sã ùznamim przëdnika i wespòtròbòtników.

Anéta robiła w ùrządze. Dôwelë sobie rada z wëdôwkama, a jak dowiedzelë sã ò drëdzim dzeckù, bëłë wniebòwzãti. Fabiòn bëł wczasny, tej mielë ò niego wiôldzi strach, le òstateczno wszëtkò skùńczëło sã dobrze. Bët leno kãsk mniësi pò ùrodzenim, a jak pòdrósł, to bëł zmiarti, le z czasã zaczął miec wikszą wôgã i wszëtkò bëło w pòrządkù. A terò miôt ju piãc lat i nie bëło niżódnégò szlachù pò tim zdarzenim. Nëkòt, smiôt sã, szczerzył szczerbatë zãbci. Anéta i Dzzych zdrzelë na ten snôzi òbrôzk brzadu jich miôtë, planowelë przinãdnôtã. To bëło wszëtkò, czegò òn brëkòwòł. Tak wëzdzi rôj – mëslòł.

Z letargù wëbudzył gò zwònk do dwiërzi. Òtemknął je. To brifka z pòlëconym lëstã. Chłòp pòdpisòł, wzał i zamknął dwiërze. Sadnął na zelony zófie. Ti sami, chtërnã razã z białką długò wëbiërelë, zëbë pasowãła do krémòwi scanë. I zëbë pòmiescëta całã familiã. Jo, bëta pò pròwdze wiôlgò. Terò sòm sã w niã wtopiòł. A ji wiôlgòta gò przëgniòtała. Rozerwòł kùwertã. Rozłòził kòrtkã. Stało na ni: „Rozdënkòwi pòzëw”. Nòpierwi bëł wstrzãs. Pòzni wëpichanië tegò. Terò niedowierzanië z chãcã pòmstë. A to wszëtkò je skùtkã wiôldzëgò wseczëcò, chtërnò òstało zrenioné. Doch nië òd dzys je wiedzec, że miôtota to niebezpiecznò

jigra. Letkò mòże zmienic sã w nienawisc. To prawie czuł, jak wëchòdòł z zalë rozprawów. – Wnet mòje małżeństwò mdze leno wspominkã – gòdòł do siebie. – Tak prosto. Tak prosto, jak òna przestała mie kòchac. Do tegò dnia, czëj dowiedzòł sã, że to kùńc, nie lubił przëchadac nazòd. Anéta wstała reno wczas. Zaczãła sã òblakac. Nie kùsznãła Dzzycha, jak wiedno. Czëj i òn przecarł òczë, pòwiedzãła, że nie dô radë dali tak zëc. Miôtota wëgãsta. Òdchòdò. Nie bëło gòdci. Nie chcała slëchac. Nie chcała wëjasniwac. Spakòwãła swòje rzeczë i rzeczë dzecy. Wsadzëła je do auta i pòjacha. Òd tegò czasu kòntaktëje sã z nim leno przez mòbilkã. Celina i Fabiòn teskniã za tatkã, le widzec sã mògã z nim dopiërze, czëj mëmka sã zgòdzy. Mòże pò rozwòdze to sã zmieni. Mdze rozdzenië rodzëcelskich òbrzëszków.

A òn nie chcòł niżódnëch pòdzëłòw. Chcòł, zëbë bëło jak dówni. Kòzdegò dnia òbzerac, jak zmieniwajã sã dzecë, jak Anëce przëbiwò gùbów na skarni. Jak ùsmiëchò sã do niego z ceptim łiskã w òkù. Jak òn stòwò sã coròz barzi doswiòdczonym chłòpã i òjcã. Nie chcòł zaczënac wszëtczëgò òd nowa. Nie chcòł jinszi biãtci. Wëbròł tã i ta miãta òstac na wiedno. Przëòbiecowelë to sobie. Za złòmanië òbietnicë płacy sã wësokã sztròfã. Znòwù zaczął miec złë mëslë: „Mùszã to

skùnczëc. Dzecë cerpią. Familiô pòpsëtò. Tak sã nie robi". Wszedł do krómù z nożama. Wëbrôt nôwiksi. Nôòstrzësi. Nôdrogszi. Nie mëslòt. Czuł. Złosc. Òchëba. Cerpienië. Żòl. Rozpòcz. Chcòt dac ùlecec tim emòcjóm. Żebë dałë w kùncu pòkù.

Pòdjachòt pòd nowé mieszkanié Anétë i dzecy. Wieczórno kòmùda zacząła zazerac do òknów. Anéta scelëta łóžka, a téz gòniła Celinã i Fabiana do mëcò zãbów i do spaniò. Reno cãžkò bëło jima wstac do szkòtë i przedszkòla. To bëł dlò nich nieletczy czas. Nie rozmielë, co sã dzejało, czemu mëmka i tatki bëłë òsobno. Czemu òni bëłë z mëmkã, a tatki sedzòt sòm doma. I leno czasama mòglë do niego przinć. Jinszé dzòtczy miałë mëmkã i tatka wespòł, jak òni czedës, i ni mùszelë dzelëc czasu na dwùch. Mielë nôdzëjã, a przënòmni Celina jã miała, że to minie i jesz mdze jak dówni. Fabiòn bëł jesz tëlì mòti, że nie analizowòł za wiele, le téz chcòt, bë bëło jak przòdë. Na to sã równak nie zapòwiòdało.

Anéta ùcałowata dzòtczy do spikù i sadła do czëtaniò ksążczy. Chcała òderwac sã òd niedòwnëch mãczącëch serce i rozëm zdarzeniów, jic w niwekã, w jakãs czësto jinszą òd swòji òpòwiesc. Chòc ò ti gòdzënie niedobrze bëło pòbùdzac òrganizm, zrobiła sobie mòcnã kawã. Wiedno baro lubiła mòcnã, czòrnã kawã. Terò ona nie szmaka za niczim. Òd jaczégòs czasu wiele rzeczi, chtërne czedës lubiła, stracëto dlò ni szmakã. Przestało ceszëc. Czëtajacë ksążkã, przesënãta pòlcama lewi rãczy pò pòlcu prawi rãczy, na jaczim miała złoti slëbny pierscëń. Ùswiadniła sobie, że jesz gò mò, a ju przestòt miec dlò ni tã wòrtnotã, co czedës. Scygnãta gò chùtkò i cësnała na stól. Pòczëta zmarachòwanié. Pòložëta głowã na zògłówkù. Zamkła òczë. Ùsnała. Nie czëta przekrãcònégò zómku w dwiërzach. Zdzysłòw ni miòt wiòldzégò wërszaftu z włómanim sã do mieszkaniò. Ùził do tego

dròtu i czile nôrzãdzów. Miòt chwat, bò czedës, jak Anéta zachlastnãła klucze òd aùta prawie w aùce, to tak długò przë nim robił, jaž òtemknãł jinszim spòsobã.

Wëszedł z nowi chëczë Anétë. Wëcarł nóż w swòjã jakã. Bëł całi mòkri. Czej stojòt nad niã i chcòt ùlëc swòjémù bólowi, ze skarni lòt sã z niego pòt strëmieniã. Bëł blëskò ji szëji, baro blëskò. Felowało leno milimétrów. Ji pùls bëł równy, spòkójny. Zastanòwiòł sã, czë sni. A ježlë jo, to co sã w tim snienim dzeje. Czë òn téz tam je. Ježlë je, to w jaczi rolë – dobrégò chtòpa czë nielubiònégò cëzégò. Czë ona tegò żaluje? Czë teskni? Czë chcałabë copnãc te wëdarzenia? Czë czejbë wiedzała, że stoi nad niã z nožã, błagałabë ò lëtosc, czë z búsnotã w òczach rzekłabë: „Zrób to, ježlë chcesz”. Czë chcałabë ùmrzëc? Jakã smierc wòli? Te pytania zacząłë zalewac jegò mùsk do nédzi. Nie wiedzòt ju, czë to wszëtkò dzeje sã pò pròwdze, czë je to jegò wëòbrazenié. Czuł krãcenié sã pòdłodzi. Pòmëslòt ò dzecach. Spatë w drëdzi jizbie. Jak òne bë zareagòwałë, czejbë òbaczëlë mëmkã z nožã w gardle? Abò w brzëchù? Zrozmiòł, że ni mòže jima tegò zrobic. Òne brëkùjã mëmci.

Wszedł pò trapach do chëczë. Czedës to bëł jegò dodóm, terò leno bùdink. Òbòczył zelonã zófã. Z całi mòcë wbił w niã nóż. Rozerwòł materiòt razã z gãbkã. Wbił drëdzi rôz. Rozerwòł. I trzeci. I czwiòrti. I ju stracył rechùbã. Wbijòł rôz pò rôz. Jaž òprzestała miec swój ùszli wëzdratk. Pò wszëtczim rzucił nóż na pòdłogã i zaczął chlëchac i sã do ti zófë cmùlëc, gładzacë rozdzarti sztof. Czej sã ùspòkòjił, chwëcył jã. Bëła cãžkò. Dostòł wiòldzi sëtë, zebë jã dwignãc. Adrenalina wcyg w nim skòkała. Pòstawił na trapach i jã z nich zesënãł. Przesuwajacë krok pò krokù, wëniòsł jã na smietnik. Przëszedł nazòd do chëczów. Pòložil sã na pòdłodze, w mòlu, gdzie chùdzy òna stała. Zwinãł sã w kłãbk. Ùsnał ze schnãcyma na skarni tżama.

Krzyż ks. Gręczę nalôżł sã pò 30 latach!

Na prosbã Ferdinanda Neureitera ks. prał. Francyszk Gręcza przërëchtowôł w dniu 24 lżëkwiata 1970 rokù wëjimk swòjégò òpòwiôdaniô *Krzyż*. Ôstôł òn wëdrëkòwóny w neureiterowi antologii z adnotacją „wëjimk”¹. Le tëli donëhczcôs më znelë. W swòji mònografii dolmacza *Sztërzech Ewanieliów na kaszëbsczi* jô téż le tëli dôł, bò ò wicy nie bëło wiedzec².

Në i wejle trzëdzescë lat pò smiercë autora Krzyża nalôżł sã całi tekst pòwiôstczi. Sã òkôzało, że më le znelë ósmi dzélëk całoscë, z czegò nawetka nie szło bëłno wëcknąc tematu lëteracczégò tekstu. Jaż tëli lat nót bëło dozdac, bë pòznac nã snôżã wòjnowã òpòwiesc. Stało sã to dzãka temu, że pò 30 latach jem kùreszce (nazôd!) doprzëszedł do òsobistëch zbiorów ks. prałata. Òbjimają òne wiele czekawëch tekstów, téż lëstów. Smùtné kãsk je to, że dzél je ju zniszczony i czësto nieczëtelný. Równak wiele ùdô sã zretac, tak jak hewò nen *Krzyż*, co gò dôwóm pierszi rôz w całoscë do drëkù z òriginału ks. prałata przez niegò napisónégò na maszinie z rãcznymã pòpròwkama.

¹ F. Neureiter, *Kaschubische Anthologie*, München, 1973, s. 179-185.

² E. Pryczkowski, *Kaszubski Kordecki. Życie i twórczość ks. prał. Franciszka Gruczy*, Banino 2008, s. 146-147.

Ks. prałat Francyszk Gręcza sã ùrodzył 19 lëstopadnika 1911 rokù w Pòmieczińsczi Hëce. Bëł òchrzcony w parafialnym Swiόνowie. Jak miôt roczk, familiô przëcygnã do Gòwidlëna. Gimnazjum skùnczył w Wejrowie, a teòlogicznë sztudia w Pelplënie, dze 4 czerwińca 1939 rokù òstôł wëswiãcony na ksãdza. W wòjnie bëł ùcemiãżony, szedł w marszu smiercë, cëdã przeżył. Wszëtkò zawdzãcziwôł Matince Bòsczi Swiόνowsczi, ò chtërny kòrunacjã miôt wiòlgã starã³. Pisôł jesz przed wòjnã w „Zrzeszë Kaszëbsczi”, a pò wòjnie mni i leno do szuflôdë. Na emeriturze, pò bëłny pòstëdze probòszcza i dzekana w Sopòce, zajãł sã dolmaczenim Swiãtëch Ewanielii na kaszëbsczi. No wiòldzë dzeło sã ùkôzało w 1992 rokù⁴. Ks. prałat ùmarł 23 lżëkwiata 1993 rokù. Pòchòwóny je kòle kòscoła w Sopòce. Przëkòdselny plac dostôł pò czile latach jegò miono.

(ep)

³ Je to szerok òpisóné w mòji doktorsczi pròcë. Zdrzë: E. Pryczkowski, *Swiόνowskò nasza Matinkò. Dzieje parafii i sanktuarium oraz cuda Królowej Kaszub*, Banino 2016.

⁴ *Kaszëbskò Biblëjô. Nowi Testamënt. IV Ewanjelje*, tłum. Franciszek Grucza, Poznań 1992.

Francyszk Grécza

Krziž

Piôszczëtë drožëszcze, co wëbiegło zeza rzmiashtëch òtłógów, jakno rzëka sã rozlało szerok midzë ùbòdzima pòlama. Przitkò skrącywało we wądolë, to zôs sã piãto w górã. Krëto sã w wiłózach, kręcëto sã a wiło jak nen slëmién, co slepi nie wié dokądka jic, jaż zdzinãto zôs za rzmã pòd Widną⁵. W pòtowie biegnącë pòd przitką rzmã nôgle drožëszcze skręcëto òtnogã na lewą w chòjastk i gñãbòczim wądolã zemkło. Czej no zmierkało drožëszcze, co dali turzëto pòd Widną, jakbë sã chùtinkò copnãto i gñãbòczim kòtoważim z prawa wnëkało w chòjastk, wądolã chizącë za zemklim... Tak pòwsta na krziżówka.

Le za czëji pamiãcë?! W jeji to strzòdkù, midzë drogã a òtnogama, na ùrzemce we wrzósach a jałowcach, stojòt gromisti krziž. Òd wiekù wierã tu sztopòrcził. Zgrzëbiałi, jak stark w bardzëszczu òbrośli mechã, pòchëti òd staroscë, zdòt sã miec zabëti, czej gò tu stòwielë. Jak bëlni sã przëzdrzec, to całã òn mãkã pańską miòt snòzo na dãbòwim camrze wërznioné. Gòdrze z mierkã a całkama, lancã co niã przebilë nõswiãtszé serce, dròbkã, co niã pòdpiérelë krziž przë dwiganim, czelëch z żółcã, biczëska, drzónowã kòrunã, a na samim czëpie kùr. Pòstacjò ùkrziżowónégò, jego skarń, tak mésterno bëłë w bólu kònaniégò, że zëmno przechòdało człowëka, czej w niã sã zazdrzòt.

Rozmajité szłë pòwiòstczi ò nym krziżu. W dzãce jakobë gò pòstawiłë, że czej chòlëra nãdk straszno dërcha, ne pùstczi òszczãdza, jakbë ò nich mia zabëté. Pòwiòdelë, że tuwò stròszëto. Bëlë taczì, co

⁵ Chòdzy ò wies Widną Górã w parafii Gòwidlëno.

pòd nim wierã mùszelë z dëszama pòkùtã òdprawiac. Nocama płacz biwało czëc a stãkanié. Ale to bëło dòwno... Lud miòt gò w wiòldzim ùwòżanim.

Czile razy do rokù schòdelë sã z całégò òkòlò donãdk na rózeńc. Tej zarojiło sã kòl nie lëdztwa. Dzëwczãta strojiłë gò tej snòzo we wińce z pólnëch kwiòtków, że z daleka skrził sã w kròsach pòlów a tãk, a pòchnãto przë nim jak w kòscele kãdzëdłã. Slëdné zëndzenié bëło kòl krziža w pierszi dzëń wòjnë. Le jaczës òno notej bëto? Czej przed rëczącyma latawcama, co w lëdzy strzëlatë jak do dzëczich kaczk, lëdzkò rzma sã garnã pòd jegò ùmãczoné remiona, chtërnyma zdòwòt sã bronic strzëchlatëch, jak matka dzecë. Co to w nen czas tuwò bët za chlëch, że sóm ùkrziżowóny zdòt sã z lëdztwã płakac. Òd nëch czòs tuwò pusto sã stało, jakbë zôs tu stròszëto.

Przechòdający pròwdac przëklëklë na mòti pòcòrk, tej òmelëcã sã zëgnelë i dali chùtinkò wòrpelë, jakbë sã nico zbòjilë, czasã téz dzëwczã przëniosło kwiòtk... Òpùszczãli kãsk krziž, òsowiãto zdòt sã bëc zazdrzóny z szeroczë òkòlë. Przed nim, zarò za pòlama, bez drogã spòdatë coròz to niži, strzëbrzëtë sã mòdrasté gładë jezora. Nad nocnyma jegò sztrãdama przëczëpła wies, a hënë hënë w pòtnié gajówc sã przëzëròt w gładach. Za jezora dalek czernitë sã kamiónkòwé lasë, nad chtërnyma czerwieniło sã nad zòpadã słuńce.

Le no wszëtkò dzysò gò nie ceszëto. Stojòt zamëszlony, jakbë smãtno rozmiszlòt dzeje ny zemi. Kùliz bò kòl nie tuwò sã nie przëwinãto lëdzcégò zëcò! I tej, czej nyma drožëszczama wiozłë malinëszczich do chrztu, i czej rozspiwóné jachałë wiesoła, i czej do grobù

wiozłë. Òd czile pòkòleniów na to tuwò zdrzòł, błogostawiacë rozpiãtima remionama tim, co w miono bòsczé bez zëcé szlë.

Czej słuńce zaszło, a wieczórne niebò rozplómieniło sã czerwionoscã chmùrow, napitëch zdało sã krwią na wòjnie, pòchëti krziż jesz wicy zdówòt sã pòsmãtnic, jakbë sã zgarbił, pòchëti na zemi, zdówòt sã nie chcec zdrzec na ne krwawé niebieszcé pòla, na chtërnëch sã czerwienic zda krew lëdzy ti zemi. Kùliż bò Nen na nim rozpiãti nie zrobił dlò człowieka. Czejbë nie przelòt do ostatka swòji bòsczi krwi dlò jegò szczescò, ùbëtkù a miru, a człowiek na nie bòczącë wiedno òd nowa wilkã bët drëdzëmù. Nòród na nòród szlë jak na scãcé...

Kùliż i na tuwò zemia, jeji zòrotny lud w swòjich sã nie nacerpiòł dzejach? Kùliż zòs tereska cerpi, a kùliż sã jesz nacerpi? Jakbë òbrazã bët samégò Ùkriżowónégò, chtërnégò mòze dlò ne ùlubił, tak mù zòrlëwie służił, stòwiòł na swi zemi jegò płomisté kwiatë – cerzpieniò krziże, chtërne niezbożny wróg w búsze swi zniewòził. Dalek a szerok szedł pòmión straszny ò scynanim krziżów, ò swiãtokradztwie do nieba wòtającym pomstã. Z pòchëtegò krziża Christus zazdrzóny w zemiã zdówòt sã płakac...

A równak krziż ju nie bët tak sóm, jak na pòzdratk bë zdawac sã mògłò. Drogã z chòjastka wëszo dwòje młòdëch. Chòcò zakrwawioné niebò wszëtkò zaròzewiło, wëczecniało, zarosło skarń parobka zda sã trupio bladò. Le zapadłë òczë żëwò sã zòlëlë. W wëbrëkòwónym òbleczënkù wëzdrzòł wnetk jak stròszk. Dzëwczã z grónkã pólnëch kwiòtków bëło zapłakóné. Rzezdrzelë sã na wszëtzcé stronë i klëklë pòde krziżã.

Òn zazdrzòł sã w Ùkriżowónégò. Zamòdlony, skrzęcyma jak dwie głównie òczama, zdòł sã z Nie pic mòc w grãdim swòjim krziżu. Jakùze całã dësżã zòlił sã do Nie, co wësok rozpiãti wisòł nad nim, zdrokã ùpròszòł Gò ò zmitowanié nié tëlì dlò se, jak dlò ny zapłakóny nażeny w chlëchù, dlò

chtërny no wszëtkò ju za czãżczé zdało sã bëc. Kùreszce wstelë.

– Marta, ju czas! – jakbë jã mùszòł bùdzëc. Złòza grónkò kwiòtków pòd krziżã, chtëren ùcałowa i czãżkò, jakbë próbòwa, czë ùniese nen krziż, chtëren i jeji grãdzył, kùreszce sã wëproszcza. Zazdrzelë so w òczë. Òn tak òstro, że sã jaż copnã, jakbë jã do gruntu przezdrzec chcòł.

– To të Wòjkù mie nie wierzisz? – zòs òna mù chca wszëtkò wëczëtac z oczów. Bez słowa ùkùszkòł ji zapłakóné òczë, a òna mù da serdeczny gãbczi. Tej sã jesz na òddzãkòwanié jedno drëdzëmù na skarnie zložëto krziżik. Wòjk cësżkò, chòcò mòcno, rzekł:

– Tej z Bògã biòj Wita, a ùważòj!

Marta jakbë nié swòjã mòcã skracã pòd dodóm. Pòspiéwa sã, jakbë chca ùcekac òd ne krziża. Wòjk długò serdecznym zdrokã, zeza wësoczegò jałowca, òdprowòdzòł swòjã mileczną, ale i bëlnégò drëcha. Z Martã sã znelë òd szkòtowëch lat. Kò z jedny bëlë wsë. Le Wòjk szedł na szkòtë ùczëc sã za szkòlnégò. Czej sã wëuczył prawie wëbùchta na straszlëwò wòjna. Bił sã pòd Gdiniã. Pòjmaniégò ùszedł i tak jesz ny nieszczesny jeseni dostòł sã dodóm. Marce bëło, czejbë skòwrònczi wëspiewiwalë jeji nã wiedzã, że Wòjk szczestlëwie wròcył z wòjnë dodóm. Czej rôz sã pòtkelë, to bëło niedługò jak òn przëszedł, to nie wiedzëlë, jak ze sobã gadac. A kò òd dzecka sã znelë, razã w piòskù grzebelë. Nieròz jã Wòjk za grëbi ji warkòcz w szkòle pòcygnął, krutã psotno rozwiãzòł, a òna dżëznò nie biwa...

Dzys zdrzelë na se jinak. Marta to bëlny bët dzewùs. Mądrò to òna bëła a mùlk jak dëtka. Wësokò, łãgò, ze snòzo zaznaczonã piersã, z letkò kańcatã skarniã, w chtërny sã cëchòwa naj kaszëbskò ùpiartosc w jasnym w bëlny czëp ùpiãtim mòcnym włosã. Zda sã sztëczkã snòzi naj kaszëbszczi zemi. Jesz wiedno mia w òczach to przed wòjnã, jak w „Agùsce Szlòdze” griwata. W swòji szlejerowi sëkni w bursztinowëch dłudzych

rozpuszczonych włosach, w letczim a łádzim tuńcowim wëwijanim, zda sã zaczarzoną zjawą z naszym jezór.

Czej jednégo dnia, to bëto jesz ny pierszi w wòjnie jeseni, przed wzãcym jich probòszcza, nen prawie jich dwòjgò wëbròt, zebë przeprowadzëlë pòd Chòjnice jednégo pòlszczégò òficérã, co sã zatacył spòd Gdini. Tej prawie so głąbòk zapedlë w serca. We wsë wnet jich na jãzëci wzãlë. Czej młodëch zaczãlë wëwazac, òni szlë w lasë, a nastòt Grif. Wòjk na całë òkòlë stòt sã jegò dësą. Czej Marce zanócył ò kùrierce, cobë paczétë a wiédzã przënòsza, z mòla na to sã pisa.

To jesz wicy Wòjka dlò ni wzãto. Jo, Marta nie bëta zòden strachlënc, to bët rãdi dzewùs. Długò zamészlony zdrzòt na niã, chòcò ju dòwno zdzinã mù z òczów. Z lëchima òna wiédzama przësza do nich. Nen cãzci krziż, co mù sã dzysési nocë tak grãdo snił, spròwdzył sã... A do ne jesz bra gò zòzdrosc ò ne Òtka, co tak mòcno do Martë napiéròt. Znelë sã òd knòpiczich lat, jaż na jawie mù stanął. To bët zniemczãli Kaszëba – Pòmòrénc, nen Snòzów Òtk. Jegò tatce chòba jesz za stòrégò Frica czã za Bismarcka przëwanozëlë z Pòmòrsczi. Bëlë niemiecczi mòwë i wiarë. Le kaszëbsczy zwëk, co gò òd starków mielë, mòckò so wòzëlë. Pò pòlskù nauczil sã Òtk w szkòle, a òd dzecy pò kaszëbskù. Z Wòjkã bët w jednych latach. Czej wòjna wëbùchła, zbùdzył sã równak w nim Miemc. Bëlno jima słužil, za to sedzòt jesz wiedno doma, czej jegò kamròcë dżinãlë na wòjnie. Bët zacygniãti z pòlszczi stronë na wòjnã. Pòd Gdiniã bët reniony, ale z te wëszedł. Czej Miemcë sã wbadërowelë, chtò òn je, że mòże pò kaszëbskù i pò pòlskù, trzimelë gò, brëkòwelë gò na przëspiedzi. Wszëtkò cknął, wszãdze biwòt. Miòt szpòs na Martã, pilowòt na niã, dze le sã dało. Nachòdòt jã doma, zastãpiwòt ji na drodze, a chòcò mù ju nieròz do zmiëkaniò da, że mù je krziw, òn le sã napiéròt. Pròwdac mòże prawie temù Flës ni miòt *treuhandra*, a Marta nie brëkòwa do *arbeitsdienst*.

Kùreszce mia swòjã robòtã. Bëta w Kartuzach, dze mia sã z Mirą pòtkac. Na nazérdny drodze, wlokącë sã prawie òd ne, co sã nie pòdzejało, dogònił jã na kòle Òtk. Mòckò sã pòwadzëlë. Cësnã mù w pësk, że za Miemca nie pùdze, chòcò przòdë mësła, że òn swój! Òtk zawzął sã i gòrzlëwie rzekł: – Të mëslish, że wierã nie wiëm, na kògò të dulczisz?! Ale pòj sa!

Tej òstro wsòdt na kòto i pòwòrpòt jak nen szòlińc. Martã nym wszëtczim roztrzãsto, prawie bezwiedno skrąca na miedzã i bez pòla dërcha pòd Widną, dze sã na dzys ùmówia z Wòjkã na ósmã. Na miedzach bëto ju fùl kwiòtków. Nazebra jich całë grònkò. W zamészlenim bez głowã ji nie przesza, zebë jã mógł Òtk tròpic. Czej wësza z Wòjka z chòjastka, nie zmerkelë, że dwòje gòrzlëwëch wilczich òczu jich sledzy. Kùreszce Wòjk copnął sã za krziż w krze, a przëdãpiało dòt merk „Barnim” i przëpòdt czejbë ùkòzka, że jaż nym wilczim slëpióm dzywno sã stało. Na merk mù òdeklë klapã i Wòjk wlòzł do bąkra na krziżówce. Prãdzy bë sã chtò tu smiercë spòdzòt, nigle bąkra na drodze. Mòl to bët jak zòden jinszi, zdrzòt na całë òkòlë!

Przed sobã drozëszcë i jezoro. W plecach rzmiasti chòjastk, że szlach bëlno szto zatacëc. Bąker bët jakbë malinkã jizbã pòd ziemiã. Gãsto pòdsztëcowóny i pòdcygóny balkama, dokòta bët dëlama òbiti. Zòpadnò scana zapiëra w piëń krziża. Mésterno bët nen bąker ùszëkòwóny. Z pòsowë szlë dwie rurë jakno wietrznicy w gòrã bëlno zataconé w gãstëch krzach jałowca. Pòd trzema scanama stojało szesc prëczów, pò dwie jedna na drëdzi. Z wzérdny scanë szedł wãszci gank do klapë zatacony pòd jałowcowim krzã. Ò bąkrze nict nie wiedzòt. Nawetka Marta sã nie spòdza, że pòd niã je bąkrzëszcë, czej pòd krziżã klëcza. W widze swiëcë, z cemnicë bąkra jakbë wëchòdałë czwòro pòr oczów zazdrzònëch w Wòjka, jegò kamròtów, jak òn wëczeczniãlëch. Le cëz bëlnegò mógł

jima pòwiedzec? Co nowégò, to nigdè nick dobrégò!

– Wita nie pòtka Mirè! Je jedna wiédzò bracyni, le òna je grãdò.

Wlèpilè w niego zdrok jakbè pòtknąc gò chcelè.

– W Szimbarchù rozstrzélelè dzesãc ze wsè za pòbitégò Miemca!

W bąkrze staò sã jesz cèsi, jak wiedno, że kòzdi czuł bicé swòjégò serca.

– Mùszimè bęc na nogach! – Prawie ni mielè dzyrzkòscè przèzdrzec sã w òczè. Tèli ùtrédzeniégò na trzeci rok. Òd Kamińcè sã zacząłò, tej sprawa Jeremiégò, latoségò zymkù Lech, terò zòskù nèch dzesãc.

– Nié, to ju nie je na człowieka. Mùszimè sã przeniesc do mirochòwsczych lasów – przerwòł Wòjk no damienié. – Rèchtuj sã Swiãtopèk! Jò ce òdprowadzã. Pùdziesz na Rãbińcã, Wòtk, Mrozè i mòszewszcizma lasama ùrzniesz w mirochòwsczè lasè pòd Jastrzèbòga. Tam sã dowiesz, co dali. Mòckò wkòł pùdziesz, ale z wikszi bezpiekã, z dôle òd szaséjów.

Swiãtopèk sã pòdniòł.

– Wartistòw, mdzesz miòł stròża. Jò jesz nocã mdã nazòd!

Ze strzèlbã kòzdi pòd wãpsã, wèszlè. Wtim za chòjastkã na górach ùzdrzelè wiòldzè widè na niebie, jakbè szukałè latawców. Wnet sã wbadérowelè, co z te mdze. Widè wèrazno czerowalè sã w jich drogã.

– Biòj z Bògã Pełkù! – rozestelè sã. Wòjk bét znerwòwóny.

– A òstròżny bãdz! Jima zanieś nasze zdrowas i na zdar!

Pełk zdzinął w cemnicè. Wòjk zazdrzòł sã w widè. Autóta pò pròwdze nèkałè widną drogã. Widzëska, jak wèwalonyma slépiama nienazartèch juńców, krzizowalè sã na cemnym niebie, jakbè szukałè zèru. To zòs dzinãłè na slémieniowati drodze, jak trzãsewidè zapòdajacé w wãdotè. Jak ùrzekłi Wòjk bét w nie zazdrzóny. Nie spòdzòł sã, czej bètè ju kòle krziża, że je ju za pòzdze dac merk swòjima. Zatacył sã w gãstèch

jałowcach na zberkù chòjastka i tak waròł zazdrzóny i całi w slèchù.

Przedny autòł mèrgnął kòle krziża i niedalek za chòjastkã przèstanął. Drèdzi zaòstòł w tële przed chòjastkã. Wòjk rozmiòł, że tuwò nie je cos wèrazno. Przègasèlè widè i czwòro jich ùzdrzòł Wòjk na spòdlim zaròzowionégò zòpadnégò nieba kòl krziża. Z pòlącyma cygaretama zdelè sã na pieczelników. Zazdrzóny w dôle szpèglejacy sã jezòrny gładè, òpòcuszkã so cos ùpòwiòdelè. Wòjk wiedno wkòł jich rechòwòł, jakbè czuł sã na nich. Przèszèkòwòł rewòlwer. Kò òn bèlno cèlowòł.

Naròz, jak jaczi na pòkùce, zacząłè òbchadac krziż. Dałò sã czèc jaczès zelòzné nòrzãdzè, jakàs sztãgã, chtèrnã gãsto żgelè w mùrawã. – Jezèsè, Marija! Ny chòba bąkra szukają – mèrgnąłò Wòjkòwi, co brón scyskòł barzi, że jaż gnòtè trzeszczałè.

– Swiònowskò Panienkò, miéj nas w swòji òpiece! – mòdlił sã.

Jeden z nich zaczął mierzèc krokama, òd krziża do chòjastk.

– Ròz, dwa, trzè... – Kroczi jaż wiercètè w ùszach przèdãpiatim pòmionã. Wòjkòwi to ceptò sã robiłò, to zèmno na przèmiònk. Jak w ògròzce pètlowòł zazdrzóny w krziż.

– ...sztèrè, piãc, szesc, sédmè, òsmè... – i zacząłè zòs midzè krzama òstro żgac. Wòjk głãbòkò òdetch, jakbè kam mù spòdł z piersè. Za dalek wèmierzèlè. Copnãlè sã zòs pòd krziż. Coròz to bèlè głòsnièsi, chòba so dowòdzèlè. Ùsedlè na mùrawie pòd krziżã i pòlącè cygaretè, wèsznèkrowelè skãdkas bùdlã, zagwès z fùzlã. Bùdla sła z rãczy do rãczy. Wòjk całi bét w slèchù, zazdrzóny w nich jak gapa w gnòt.

– Tè, jak nen slepi kòt za mèszã! – z niemiecka z kògòs wèszczèrzelè sã.

– Kòt hot, a na mèsz ksob!

– Kò jò mógtbè przèsãdz! – próbòwòł sã bronic.

– Dobètno i nògle zdzinął mie jak nen sòm pùrtk z piekła, jakbè sã zapòdł.

Wòjk całi zadrzèł. Bét szpionowóny. Czè

gò téz nie widzelë z Martą?! Głowa mù sã zdôwa w słëchach pãknąc.

– Të wierã téz jesz w gùsła wierzisz? Mòże sã na tu tegò żëda przësygniesz – zacząłë rãgac.

– Kùreszce na co jesz nen diwelsdrëk hewò tu sztopòrczi!

Wòjk wërazno ùzdrzòł na spòdlé jesz na zòpòdze różewięjącégò nieba jak jeden z czòrnëch z wëcygniãtã rãkã z bùdlã w gòrze, grozył Ùkrzizowónémù i nôgle zarëczòł jak jasny juńc:

– Raus z nim! – chòjastk le zazgrzëtòł pòmionã rãganiégò.

– Raus z nym tępniãtìm żëdã! Kò cëz òn tuwò jesz stròszì.

Òdbiégł do autòła za seczërà.

– Jezës, Marija, terò jesmë zgùbiony!

– przemkło szòlono Wòjkòwi. – Czej zetną krziz, dińdã pròwdë. Kò bënë wëtrëpiãtégò krziza Wòjk chòwòł z bąkra tajné dokumëntë, ò chtërnëch bąkrowi nie widzelë.

Trzech zasadzëło sã pòd krziz. Le nen chòcò pòchëłi ani nie drgnãł.

– Kò mòże gò òstawić, żlë tak mòckò òn stoi – zaczął jeden z nich.

– Dwùch bë Kaszëbów jesz strzimòł! Bëlnëch bë miòł z nich lotrów.

Wòjk w swòji robòce jakbë nie czuł tegò. Jedno le so w nym wszëtczim swiãdòł, że krziz ni mòże padnãc. Wiedzòł, że z nim padnie i jegò wòlò dëcha, chtërnã bròł z ne krziza. Do ne jesz lësta grifòwëch lëdzy schòwónò w nim i bracy ni w bąkrze.

Seczëra zaczą sã wżerac w pién krziza, le chòjastk pòmionã jãczìł. Wòjka jakbë chto wãtpia rwòł. Nie strzimòł. Zlòzowòł zachtny kam i pchnãł gò z przitczégò zberkù, le zgrochòtało. Sztócëk bëto cëchò, że czëc bëto granié mëgów. Zòs òdezwa sã seczëra. Wòjk zlòzowòł drëdzi kam...

– Achtung! – ùskòczëlë za jałòwc. Lòsk jakbë òził. Wòjk czuł, że gò pòdchòdajã z wszëtczich strón, że gò piestrzëncã

klëszczã. Zagrzebòł strzëlbã chùtinkò pòd jałòwc i ùskòkł w bòk, żebë zatrzëc szlach. Prosto wlòzł jima w paje. Òstri wid taszlãpów prawie gò òslëpił.

– Hande hoch! – òbskòczëlë gò, jak wilcë. Chtos gò pchnãł, że le sã skòzłowòł i jak nen kam skùlnãł sã ze zberkù, że ledwie nie bùcnãł w krziz. Esmani za nim jak zgraja grzimmãlë w dól.

– Kùliz waji je?!

– Jeden!

– Kùli?! – trzasł gò chtos w skarn, że krew sã pòkòza.

– Jò jeden! – szcedowëlë mù rãce.

– Cëz za jeden jes? – Wòjk zdòwòł sã jich nie rozmiòc.

– Twòje miono z Grifa? – zòs nick.

– Barnim?! – padło jegò miono. Pòznòł Òtka.

– Barnim – prawie bezwiedno pòwtòrzìł. Terò bët doma. Rozmiòł ju sprawã. Wpedlë. Czë zdradzył i Martã? Zdrokã zdòł gò badërowac.

– Pòdszëkac gò! – wzãlë mù nòz, rózeńc chtos cësnał pòd krziz. Chlëb òstawił w czeszeni.

– Strzëlbã dze mòsz? – zaswiëcył mù jeden òstro lãpã w òczë.

– Ni móm – nie zmrëgnãł òkã.

– Cëz z ce za wòjòrz – wëszczërzëlë sã.

– To bë bët ale szpòs, żebë knòpi grochù nie chcelë jesc – trzasł gò zòs jeden, że sã zatocził.

– Prowadzë do bąkra! – Wòjk sã nie rëszìł, jakbë jich nie rozmiòł. W bąkrze wierã wszëtckò czëlë.

– „Le wa sã bracy ni bójta. Pòkãd ze mie sztëka, nie wëdóm” – zdòł sã swòjim damienim jima swiòdczëc. Zòs chtos gò trzasł.

– Hej, të pòlszi szkòlny! – rãgòł mù Òtk.

– Të jesz sã zapiéròsz?! – gòdòł Òtk. – Kò to jò cã dzys tuwò nad wieczòrkã natrafił – mierzëlë sã gòrzlëwie òczama, jakbë zeżgrzëc sã chcelë.

– Nè, prowadzè do bąkra! – przerwòt kùreszce Òtk, co ni mógt strzèmac te zdrukù. – Wòjk dali ùdówòt, że nie rozmiòt. Wiedzòt, że sã przerechòwelè w krokach.

– Kò tè powiesz! – zacząłè gò òbrabiac ze wszètczich strón, to z ny, że jak bal głowa midzè nich lòta. Jinszi biczèskã pròt gò pò głowie, że całi krwią sã zalòt. Jinszi jesz kòpòt gò z tètù.

Przegàsłè slèpia autòta z letka òswitkajàcè krziż, zdałè sã całè w slèchù na to, co sã tam dzejało. Wòjkòwi dało sã wezdrzec na krziż. Ùkrziżowóny jakbè bét w niegò miòtno zazróny, jakbè mù z krziża sélòt swòjã mòc. Ò jedno le ùpròszòt Christa, żebè no zdzèrził, żebè nie wèdòt bracyków.

– Ból?... Kò tè jes cerpiòt za wszètczich naju. Co za nas téz biczowelè, do krziża przèbilè za grzèchè swiata! – ùmãczało sã mòdlił. – Wezce mie Christe no mòje spòniewièranie za zlecińców nèch i za nèch w bąkrze!

I sóm sobie sã dzèwił. Kò òn nie czuł bólu. Czuł pròwdac, że gò bijà, że kopia, że z nim wèstwòrzają, le nie czuł bòleniò. Bét całi zdrãtwiałi. Czej gò mielè na pòt ògłèszoné, że jak napiti midzè nima sã toczył, pòpchłè gò w przòdk. Wòjk bezwiedno wszedł z nima w jałòwce. W pòt zberkù, midzè krzama, doszedł z nima do jamè, w chtèrny wartarzèlè bąkrowi. Gromistò wiekòwò dana dłudżima i łãdzima wietwiama zatacywa wéńdzenié. Ji kòrzenie w tèsàcè jakbè splotłè linków, dzywnà stwòrzèłè pòsowã legòwiska. Tim jich kùreszce zmiłił.

Bez słowa przeszukelè lòdżer z sèchèch lèstów i mechù, mòl kòle mòla kłolè szpècatà sztãgà w piòskù. Le wszètkò na darmò. Wòjk, chtèrnégò mielè ju skłòdkòwóné, bét ò no spòkójny... Nick ju nie czuł i nick ju wicy rzec ni mógt.

Słòwk Fòrmella

Gwiòzda ekranu

Alfred Sznèptuch-Kòzrowszci bét ju òblekli i spiesził sã. Na kròtèchny sztèrk jesz zatrzmòt sã kòle szpègla, jaczi wisòt w dómie na scanie i przezdrzòt sã w nim. Nie bétò lèchò. Jesz szlipsk pèrzinkã pòprawił i zarò règnął pòd dwièrze. Ni mógt sã spòznic. Kò doch wszètkò bétò przèrèchtowóné è wiedzòt, że głupie bè wèzdrzało, jakbè wszètcè na jegò jednégò źdelè.

Flot znèkòt pò trapach i wèbiegł bùten. Do autobùsa ni miòt dalek. „Jo. Zdążã” – pòmèslòt, czej przèzdrzòt sã na zédzèrk. Wszètkò szło fejn i pò pòt gòdzenie bét ju na Placu Wòlnotè. Zarò tej szcerowòt sã do widzałégò kòscoła, gdzie ju czekelè młodi i jich gòsce.

Czej bét ju na mòlu, zarò ùsòdt w jedny z tilnèch łòwków. Wnètka wszètcè gòsce bèle ju przèszłi. Pón młodi kòle wòttòrza stojòt i źdòt na swòjã prziińdnà białkã, chtèrnã, wedle nowégò w tim òkòlim zwèkù, przèprowadzèc miòt búsny i ùsmièchniãti tatk.

Jesz chwila. Kròtczi sztòt i wszètkò sã zacząłò. Òrganista zaczął gòsno grac i głowè gòscy zarò òdchlastnãtè sã w stronã, skądka szła młodò z tatkã. Wszètkò wèzdrzało baro ùroczèsto i szèkòwno.

Nie warało długò, a przèszła ta chwila, dlò jaczi wszètcè tu przèszłè. Pòdskacony młodi òbòje stojelè ju kòle ksãdza i zacząłè so przèsègac wiecznà miòtã. Wtim młodò mòcno sã wèrzasała swòjégò gòosu. Słowa cãżkò ji wèchòdałè z gòrdzelè, jaż kùreszce zaczą gòsno kaszlac. W tim samim sztòce z jedny z nòblèższich łòwków flot

zerwa sã młodô białka w mòdrim klédze. W wëcygniãti przed se rãce trzima malinczë pùdełkò i pòdskaconò wòtała:

– Agnès, drëszkò! Wezkòj so Aringòfar Max! Òn cë na gwës flot pòmòże!

Młodô wzã do rãczy pëlã, wsadza jã w gãbã i zarò zaczã susac. Wtim wiòlgò redota pòkòza sã na ji skarniach. Wëcygnã òbie rãce, òbjã nima swòjegò mùłka i rzekła z pòdskaceniã w czëstim ju głosu:

– Jo, terò ju mdzesz na wiedno mój! Na wiedno bãdã z tobã...

Wëkrãca głowã w stronã chłopa z kamerã. Równoczasno w tim samym czerënkù wëcygnã rãkã z pùdełkã pëlów i rzekła z szeroczym ùsmiëwkã na swòji fest ùmalowóny gãbie:

– ...i z Aringòfarã Max! Òn mie wiedno pòmòże! I wama na zycher téż!

Na szczescé robòta przë krãcenim reklamë nie wara długò. Przednik karna „filmówców” kòzòt le róz pòwtòrzëc òbjãcë chłopa i wëcygniãcë do kamerë pùdełka z pëlama, bò nibë młodô „Agnès” mia jesz za mało redotë na gãbie. Kùreszce wszëtkò sã skùńczëło. „Filmówcowie” rzeklë ùczãstnikóm zdënkù, że dëtczì bãdã przelóné nòpòzni za czile dniów. Zarò, czëj to zrobilë, wszëtcë flot wëszlë z kòscoła i szcerowelë sã do swòjich chëczów a mieszkaniów. Jistno zrobił téż Alfred.

Przez pòrã pòsobnëch dniów dosc czãsto zazeròt na swòjã elektronicznã bankòwòsc, czë przëszlë ju dëtczì. Tak źdòt i źdòt i... ùfff. Doždòt sã!

Wiãcy jak przòdë òbzéròt zdrzëlnik. Dulczil za tim, żebë òbezdrec reklamã nakrãconã z jegò ùdzëlã. Stanął krótkò zdrzëlnika, przërëchtowòł na mòbilce stoper i ùwòżno zdrzòł... Wtim ùdżròł to, na co czekòł. Jo! To je prawie to! Zbliżil gãbã wnetka do samégò ekranu i... Óóó, tuwò! W zdrzëlnikù pòmalinkù przesuwòł sã òbròz, na jaczim widzec bëtò gòscy, co sedzelë w kòscelnëch ławach.

– Wejle! Tam jò jem! – rzekł sóm do se z redotã. Nie sfórtowòł dejade zmierzëc czasu, jak długò bëtò gò widzec. Ale to nick. To sã wszëtkò dò pòsobnym razã.

Tak téż bëtò. Za drëdzim razã lepi sã przërëchtowòł i zarò, czëj ùdżròł se na ekranie, włączil stoper. Wëszło mù, że bëtò gò widzec sekùndã i piãcdzesãt trzë setné.

– Jo. To terò pòwiëm to Frãcowi i pòkòzã mù to – rzekł sóm do se. Kò doch bracy na wiedno miòt gò za torbòwatégò, a teròzka bãdze bëlnò leznosc, bë pòkazac mù, jak baro sã milił!

Na drëdzi dzëń Ali ròczil Frãca do se. Bracò sedle so w zeslach przë bùdlë kòrnuska i zaczãlë so kòrbic. Pò sztóce Ali nie wëtrzimòł i rzekł bratu, co chcòł mù pòkazac i włączil zdrzëlnik. Nie darwalë długò źdac i na ekranie midzë teleturnierã a repòrtażã ò nipòcëch ùrzãdnikach pòkòza sã reklama Aringòfaru Max. Ali flot wstòł i stanął kòle zdrzëlnika i całi wësztramowóny wzéròł w ekran.

– Óóó, wejle! Tuwò jò jem! – pòlcã pòkòzòł bracynie malinczi pùntk na ekranie. Frãc, chòc ùwòżno zdrzòł w zdrzëlnik, nie dòł radë ùdżrec tam bracyne, równak czëj przëzdrzòł sã jegò pòdskacony gãbie, czìwnął głowã jakbë z ùwòżanim, chòc bënë chcało mù sã smiòc z ti całi historii. Timczasã bùszny z se Ali sòdł so na zesel i jesz przëziwòł swòje piãc minut. To je barzi swòjã sekùndã i piãcdzesãt trzë setné...

Mariô Tarańczuk, Karolëna Serkòwskô-Secechòwskô

Scenarnik przedstawieniô Ò Panu Czôrlińszim...

Scenarnik ten wnet w całoscë òpiarti je na pòemace Hieronima Derdowsczégò pt. *Ò panu Czôrlińszim, co do Pùcka pò sécë jachôł*. Òd àutorków dopisónëch òstało leno czile zdaniów.

Personë:

Pierszi narratòr
Drédzi narratòr
Trzeci narratòr
Pón Czôrlińszci
Białka pana Czôrlińszcégò
Babë
Wróżka
Wilk
Kón
Żëdzë
Żid – Czarownik
Bracyszcz Léón
Książta (Subisłòw, Subisłòw Wtóri,
Mszczug Mscëwój, Swiãtopełk, Mszczug
Wtóri)
Chtos do filmòwégò klapsa
Chtos do technicznëch sprów (kòmpùter,
rzutnik itp.)

PIERSZÒ SCENA

Trzeci narratòr: Ùczniowie (*pòzwa szkòtë abò karna*) przedstòwiają widzawiszczë pòd titlã: „Ò panu Czôrlińszim...”

Filmòwi klaps (òsoba trzymajcò klapsa przechòdò òd jedny do drédzi stronë binë).
Dwaji narratorzë sedzã z bòkù i czëtajã.

Pierszi narratòr:

Druchë, chiżë le nadstawta blëzi wasze ùszë,

Bò jò wama pełną książkã zarò nałgac mùszã.
Nie wiém, jak ne łgòrszcë mësłë ze łba sã wëwijã,
Ale wama ò Czôrlińszim zetżã historijã:
Co òn wëził, czej do Pùcka jachôł róz pò sécë.
Jedno smiòc sã wama bãdze, drudzé płakac lëce.

Na binã wëchòdajã: pón Czôrlińszci na kòniu, w dłudzim płòszczu, z mùcã na głowie i jegò białka z chùstã w rãkù.

Pierszi narratòr:

W dłudzim płòszczu ju zaprzãgò kònie,
Schilony ze sedzeniô daje gãbë żonie:

Drédzi narratòr:

Òstań z Bògã

Pierszi narratór:

– gòdò.

Drëdži narratór:

Lód na błotach, sécy ni ma, czas sã w swiat wënekac!

Pierszi narratór:

Òna chùstkã lzë òcérò

I jesz długò za nim teskno zza płota wëzérò.

DRËGÒ SCENA

Trzecy narratór:

Czòrlińszci jedze do Pùcka pò sécë i długò nie wrócò.

Filmòwi klaps (òsoba trzimajqcò klapsa przëchòdò òd jedny do drëdži stronë binë). Pani Czòrlińskò chòdzy pò binie, jak pò chëczë – gòtëje, sprzãtò, wzérò na kalãdòrz.

Pierszi narratór:

Kòbiéta coròz wiãcy tròpi sã, kłòpòce, I narzékò, lameńtuje całë dnje i noce. A czej czwiòrtã ju niedzielã prózno gò czekała, Pòszła tej do plebaniji, talòr na mszã dała.

Zwòłała wszëtczë babë, co w kòscele bëtë, Dała kòzdi pò srëbrikù, bë pòcérz mówitë Za rëbòka Czòrlińszcégò, co jachòt pò sécë, Bë gò jaczé tam nieszczescé nie spòtkãło w swiece.

Babë razã z paniã Czòrlińskã klãczã i sã mòdlã za jã chłopa.

Pierszi narratór:

Co sã dzejało przez ten całi czas z naszym bòhaterã, tegò sã dowiéta, drodzy gòsce, ju niedługò, wierã. Z drãgòtama sã wieloma Pón Czòrlińszci mierził, Le, że do blëszczich przëjedze nazòd, wcyg

òn wierził.

Z Żëdama miòł przëtròfczi, do niewòlë sã dostòł,

na szczescé pò tim wszëtczim jakòs sã òstòł.

Pò rozmajitëch przigòdach mdze òn

z sécama w swòjim dodòm,

a jak do tegò dórdze, dowiéta sã z ksążczci,

ò jaczi prawie gòdóm.

TRZECÒ SCENA

Trzecy narratór:

Jak szlachcëcowi baba bez drogã przelazła i jak mù wilk w kartëszczim lese kapuzã zjòdł.

Filmòwi klaps (òsoba trzimajqcò klapsa przëchòdò òd jedny do drëdži stronë binë. Trzimie tòflã z nòdpisã „Kartuzë”).

Pierszi narratór:

Pón Czòrlińszci w wësłóny kòrce dòt znac, że ò swi białce nie zabòcził I do wësłëchaniò ò tim, co sã jemù stało, tak jã rócził:

Pón Czòrlińszci trzimie w rãkù kòrtkã i pisadło. Mëśli i pisze.

Drëdži narratór:

Mòja Bòszo nòmilészò! Żebë të wiedzała, Com wëtrzimòł òd ny chwilë, jak ma sã rozstała!

Pón Czòrlińszci òdkłòdò kòrtkã i pisadło. Jedze na kòniu.

Zarò ledwiem dnja pierszëgò, wëjachòt za drózkã, Diòbłë babã mie nasłãtë na nieszczesną wrózkã, Ta przelazła mie przez drogã kònióm dëcht przed nosã; Richtik tam, gdzie sã zaczinò bór za ònym wrzosã.

*Wrózka przebiegô przed pòwòzã pana
Czôrlínszczégò i chachòce.*

Czejm, klnąc na òną babã, jachòt bez
Kartuzë,
Zerwòt mie tam wiater z głowë baraniã
kapùzã.

Pierszi narratòr:

Pón Czôrlínszczi wëskakùje, gòni za nią, co le
starczą nodzi,
Ale wiater precz jã pãdzy, na rozstajné
drodzi.
Czej jã zagnòt jaż do lasa, tej sã tam
strzymała.

Drëdżi narratòr:

Móm cã terò! – zem so mësłòt, bò sã nie
kùłała.

Pierszi narratòr:

Ale naròz z negò lasa duzi wilk wëskòcził,
Jaż pón przelãkt sã òd strachù, czej gò tak
òbòcził.
Przëbiegł biés do jegò mùcë, wżął jã miedzë
zãbë,
Pòtim sobie jã przewrócył do górë na rãbë.

Aktór ùdòwający wilka „zjòdò” kapùzã.

Drëdżi narratòr:

Zjòdt mie mùcã, ala złémù! Ładné miòt jem
szczescé...
Jaż tu mie sã przëbòczëto, że móm kònie
w miesce!

*Pón Czôrlínszczi je znerwòwóny, a jak
przëbòcziwò sobie ò koniach, to nêkò z binë.*

CZWIÔRTÔ SCENA

Trzeci narratòr:

Targùjq sã ò spùscëznã.

*Filmòwi klaps (òsoba trzymajcò klapsa
przëchòdò òd jedny do drëdżi stronë binë).
Na binã nazòd wnëkiwò Czôrlínszczi. Klãczy
nad swòjim kòniã.*

Pierszi narratòr:

Czôrlínszczi biegnie chiże do gòscyńca,
gdze jegò kònie bëtë zamkniãté.
Nalòzł kònie, le ju miałë szpérë wëcygniãté.
Głòdã, widac, ùmòrzoné bëtë te biédotë,
Bò ni miałë nic kałduna, skóra le a gnòtë.
Rëbòk, widząc swé nieszczescé, smùtnie
głowã mòchò,
Wiedno rãce załómùje i żalosnie szlochò.

Na binã wchòdajq Żëdzë i Żid – Czarownik.

Jaż tu nôgle czuc z gòscyńca, że sã Żëdë
bijã...
Łupu-cupù! – jeno dudni. – Wiòldzi wrzòsk
i jamrot.

Jeden wòtò:

Drëdżi narratòr:

Dòj mù dichtich! –

Pierszi narratòr:

Drudzi:

Drëdżi narratòr:

W pòmòc, kamròt!

Pierszi narratòr:

Jedny sobie kónszcë skòrë z rãkù wëriwajã,
Znòwù drudzy sã z hałasã pò łbach
òbklòdajã...

Terò nadãł sã Czôrlínszczi, rãce w tít załòził,
Tej pòkrãcył kãsk wargama i gãbã òtwòrzył:

Drëdżi narratòr:

Wierã dosc ju terò bãdze tegò pòsmiewiska!
–

Le pòwiëdzta, chto z was òbdarł mòje tu
kòniska?

Drëdżi narratòr:

To jò!

Pierszi narratòr:

– smiało rzekł Czarownik.

Drëdżi narratòr:

Jò jem na to macher,
Jò òdkùpiã je òd pana, ny! le zròbma
szacher!

Pierszi narratòr:

I sã na kònia òbzeranié pón i Żid dogòdelë,
Zarò tej jeden, jak i drëdżi słowa dotrzimelë.

Pón Czôrlńszi i Żid – Czarownik pòdôwajq sobie rãkã i wszęcë wëchôdajq.

PIĄTÔ SCENA

Trzeci narrator:

Czôrlńszi spiëwô kaszubsczegò marsza.

Filmòwi klaps (òsoba trzimajqcò klapsa przëchôdò òd jedny do drëdzi stronë binë.) Na binã wchôdajq pón Czôrlńszi, Żid-Czarownik i chtos ùdôwajqcy kònia. Żid-Czarownik prezentëje kònia, Czôrlńszi je zacekawiony.

Pierszi narrator:

Òbaj pòszlë wiãc do stani, kãnë stojòt białach;
Bët to z òrtu wësoczegò srodze stari wałach.
Szlachcëc schilif sã i spòstrzegł pieczãc wëpòlonã,
Pieczãc pòlskã z pòlsczim òrzlã, berlã i kòronã.

Pierszi narrator:

Żid tłumaczi:

Drëdzi narrator:

Czedës bòdòj na nim jezdzyl szlachcëc Mierostawsczi,
Wiãc ù tegò miòt òn wiele honorów i łasczi.
Proszã widzec, jak òn dobrze je wëmüstrowóny!
Le zaspiewac marsza, skòcze, chòc je ùwiãzóny.

Pierszi narrator:

Tej Czôrlńszi zaczął cenkò gwizdac marsza kaszëbszczégò,
Na nã nótã jakno pòlsczi mazur Dãbrowszczégò.
Kón czej ùczuł to gwizdanié, zaczął strzic ùszama,
A tej równo pòdług taktu przebiéròł nogama.

Drëdzi narrator:

Jakże,

Pierszi narrator:

– pitò pón Czôrlńszi,

Drëdzi narrator:

chcòt bës maszerowac znòwù skòkónégò,
Czejbëm terò cë zaspiewòł marsza kaszëbszczégò?

Pierszi narrator:

Tej cziwniãcym głowë sëwi znak wërazny daje,
Że na takã z nim ùgòdã barzo ròd przëstaje.
Szlachcëc w tële so pòprawif òd surduta troczi,
Pò kapùzë sã pòklepòł i ùjął pòd bòczi,
Głowã schilif kãszëczk na bòk, a czej bët ju w szëkù,
Zaczął spiewac, co ju chwilkã trzimòł na jãzëkù:

Pón Czôrlńszi òtmikò gãbã, jakbë miòł prawie zacząc spiewac, le widzy, że stòwajq wszęcë aktorzë (mòze bëc jaczës spiewajqcë karno). Nòpieriwi je zdzëwiony, pòtemù fùl pòdzëwù, a czej lëdze spiëwajq, to z redoscq w òczach całi czas na nich zdrzi. Pò skùńczonym spiëwie, wszęcë schôdajq z binë.

Spiewajq wszęcë aktorzë abò jaczës karno:

Tam, gdzie Wisła òd Krakòwa
W pòlsczë mòrze plinie,
Pòlskò wiara, pòlskò mòwa
Nigdë nie zadzinie.

Nigdë do zgùbë
Nie przifidã Kaszubë,
Marsz, marsz za wrogã!
Më trzimómë z Bògã!

Më z Miemcama wieczi całë
Krwawé wiedlë wòjnë,
Wòlné piesnie wiedno brzmiałë
Bez górë i chòjnë.

Nigdë do zgùbë
Nie przifidã Kaszubë,
Marsz, marsz za wrogã!
Më trzimómë z Bògã!

Spiéwający schôdają z bině.

SZÓSTŌ SCENA

Trzeci narrator:

Czŏrlińszci spŏtikŏ sã w òlwszczim kŏscele z bracyškã Léonã, chtëren mù pŏkazëje pŏrtretë kaszëbszczich ksążąt.

Filmŏwi klaps (òsoba trzymajcŏ klapsa prëchôdŏ òd jedny do drëdzi stronë binë).

Pierszi narrator:

Chŏc òd wëjŏzdu naszégò Pana mijałë ju pŏstãpnë dnje i noce, Cesził sã Czŏrlińszci, że dowiedzŏł sã tëlë ò kaszëbszczi ùszŏlce.

Na binã wchôdŏ pŏn Czŏrlińszci i zachŏwiwŏ sã tak, jakbë bël w kŏscele.

Do Òliwë klŏsztornégò prosto szedł kŏscoła, Gdze sã klãcząc do swiãtégò ùdŏł archamniŏła.

Na binã wchôdŏ bracyšk Léon.

Czuje jaczis gŏs, co w tëlë tak do niego wŏłŏ:

Drëdzi narrator:

Pŏn Czŏrlińszci wej sã mòdli, klãcząc pòd figùrã, A w kapùzë schŏwŏnégò diŏbła mò pòd skórã! –

Pierszi narrator:

Patrzy, co bë téz za jeden rzec mógl òne sŏwa – Przed nim stoi kwestŏrz Léon, bracyšk z Wejerowa! Wstŏł i òddŏł niszczci ùktŏn znŏny so òsobie I bracyška, że jaż klastŏ! kùsznã w rãce òbie. Wierząc, że ju jegò grëché bracyšk wszëtczë znaje, Zarŏ jemù gŏtã prŏwdã z mùcã swã wëdaje. Tej gò zaczął òprowadzac bracyšk pò

kŏscele, W chtërnym piãknëch je wŏłtŏrzŏw i chŏrãgwiŏw wiele. Z piãtnŏstŏma mù miechama pŏkŏzŏł òrganë I òbrazë, co kŏscoła òzdŏbiają scanë.

W tim czasu òsoba òd techniczëch spraw pŏkazëje dzël filmù przedstŏwiajcy kŏscoł, òrganë itp. z tegò linkù: https://www.youtube.com/watch?v=UJINsAD_99s, òd minutë 2.29 do 2.56.

Przë wŏłtŏrzu wiŏldzim wiszą tam na scanie w gŏrze Na pŏrtretach klŏsztornégò tumù fùndatorzë. Mniedzë nima piãc kaszëbszczich ksążąt wizerënczi, Chtërny delë téz na klŏsztŏr dużë pŏdarënczi. Bracyšk ùczy Czŏrlińszcégò, jacze to pŏrtretë, Widząc, że òn wstëc mò w òne swŏje òczë wrëtë.

W tim czasu òsoba òd techniczëch sprŏw pŏkazëje dzël filmù przedstŏwiajcy òbrazë pŏmŏrsczich ksążãtŏw z tegò linkù: https://www.youtube.com/watch?v=UJINsAD_99s, òd minutë 4.56 do 5.42.

Bracyšk pŏkazëjë panu Czŏrlińszcémù wszëtckŏ, co je przed jich òczama, chtŏp je baro zacekawiony.

Drëdzi narrator:

Ti ksążãta naszi,

Pierszi narrator:

rzecze,

Drëdzi narrator:

za pamiãcë dŏwny Mielë w Gduńskù nad Reduniã zŏmek swŏj warowny.

Òd samégò Słëpska całë bëto jich Pŏmŏrzë, A le czësto pò kaszëbskù w swim gŏdalë dwŏrze.

Nen Subisłŏw, co tak na nas patrzy

z wësokŏscë,

Dŏł sã òchrzcëc w rokù tësãc sto i czilkanŏsce.

Bãdãc òdtãd Jezëswi nŏwiëniëszim slëgã,

Spłodzył sënów Subisłôwa i dzelnégò
Mszczëga.

Mszczug, co wej je òbleczony, jak czej król
w sobòle,
Zbił Rusënow na Kùjôwach, gdzie
mòzgawsczé pòle.

Przë nim jegò brat rodzony, nasz Subisłôw
Wtóri,

Co bët wiący do pòczerza, jak do szablë
skòri.

Òbòk widzysz Mszczëgasëna, ksãca

Swiãtopelka,

Chtëren wszëtzcich Miemców z Kaszub
wëgnòł do zdebełka.

Mãstwò, chitosc i ùpartosc, fifë i wëkrãtë
Jesz Kaszëbë do dzys pò nim mają
w spòdkù wzãté.

Jegò wiecznie pamiãtałë bãdą nasze dziecë,
Bò granice Kaszub rozcygł dalek do Notecë.
Mniészò Mszczëga je Wtórégò, sëna jegò
słôwa,

Co królowi Łoketkòwi pòmógł do Krakòwa.

Temù żona nie zrodzëła na nastãpcã sëna,
A tu Krziżòk na Kaszëbë òstrzi klë gadzëna.

Bë sã zatim nie dostało ksãstwò

Krzëżòkòwi,

Wiãc na wieczy je zapisòł pòlsczëmù
królowi.

Pòlskò bez to wieczne prawò do nas
òdebrała

I sã naszą òpiekùnką i òjczëzną stała.

*Pón Czòrlińszci zamikò òczë, pò sztërkù
òtmikò je i ze zdzëwienim widzy, że
przed nim przechòdzq ksążãta. Zdrzi na
nich z rozsërzonyma òczama. Pò jich
przeńdzenim, òbtrzësiwò sã i zamësliwò,
pòtemù sã ùsmiëchò do bracyszka Lëdna.*

Pierszi narratòr:

Szlachcëc pilnie so ùwòzòł, co mù León
gòdòł,

Rzekł:

Drëdżi narratòr:

Jò ò tim bãdã doma wszëtczim òpòwiòdòł! –
Bò sã ceszã, że przed lati miało nasze
ksãstwò

Ksążãt, chtërny pòsòdalë cnotã jak i mãstwò.

SÓDMÔ SCENA

Trzeci narratòr:

Wòrt je czëtac ò Czòrlińszcim!

*Filmòwi klaps (òsoba trzimajcò klapsa
przëchòdò òd jedny do drëdżi stronë binë.)
Narratorzë wëchòdajq na westrzòdk
binë i czëtajq abò gòdajq z pamiãcë tekst
bezpòstrzëdno do òbzërników.*

Pierszi narratòr:

Te i jinszë òpòwiescë wa pòznòta,
czej ksążkã ò Panu Czòrlińszcim przeczëtòta!
Zachãcywómë was szczerò do ti lekturë
I do rozwijaniò naszi kaszëbszci kulturë,
Chtërna bògatò je w zasłużonëch dzejarzów,
Jak Hieronim Derdowszci, cekawëch
pisarzów!

Wszëtccë sã klóniajq.

W slédnym numrze më pùblikòwelë
dokòz Karolënë Serkòwsczi-Secëchòwsczi
Kartëszczë nótë (na 100 lat). Doparłãczony
do niegò bët malënk àutorstwa **Paulënë
Slas**. Przëpròszómë malòrkã za niepòdanië
ti infòmacje.

Aleś Razanau

Wiérztë

Aleś Razanau (1947-2021) bël biôłoruszim piesniodzejôrzã i tłómaczã. Òn twòrzył eksperymentalné fòrmë pòezji i pòetny prozë, wprowadzył do biôłoruszczi pòezji taczé nowòtné przedstòwczì jak wierszaskazë, zliosë, znomë, kwantemë. Te òstatné przëbòcziwają japòńsczé haikù. Òstawił pò se czilenòsce pòetnëch ksążków. Jegò pòezjò je tłómaczòno na wicy jak dwadzescë jãzëków. We wiérztach Alesia Razanaua colemało sã mòtiwë egzystencjalné, filozoficznë, religijnë, zrzeszonë z wòlnotã człowieka. Wiele w jegò wiérztach je juwernotë wieszczi, tak jak kòl kaszëbszczich pòetów.

W kòle

Swiat bezzwãczno pitò mie, dokãdka jò jidã.

Czejbë jò ale znòł mój kùncowi mòl? Jò leno spròwdzywóm do czegò jò jem zdatny, czegò wëmògò òd mie žëcé:

czej jò jem spragłi – tej jò pijã wòdã,
 czej jò jem głodny – tej jò jem chłëb,
 czej jò jem zmarachòwóny – tej jò òdpòcziwóm,
 jak jò òdpòcznã, jò jidã w przòdk – i jò chòdzã pò swòjich szpùrach.

Jò jem w kòle, gdzie słowò szukò Słowa, a człowiek – Człowieka.

Czòrny òbròz

Jò móm w rãkach òbròz, na jaczim ni ma niżòdny szaturë, niżòdny znanczi – czòrny drzewiany òbròz.

Jò trzimóm gò przed sobã i razã z nim jò pòmału wzlòtiwóm nad pòdwòrzama, nad żòttima jesennyma drzewama, nad rozwłokłã zemiã...

Jò wiém na co sã zdatné mòje mòzłëwòtë – òne mają swòjã farwã, swòje skarnie i swòje miedze, ale gdzie je grańca mòji niemòzłëwòtë?! I czë òna w całoscë je?!

Czòrny òbròz.

I niemé zòtorë kòsmòsu, gdzie sã pòlą, ale sã nie spòlą, słuńca.

Mòdrô dôka

I znòu je zymk.

Jô stojã kòl swòji chëczë.

Cëchò je na òbòrach: nie glingòtajã wãbórczi, nie gòdajã lëdze,
nie szczekajã psë i nie kòrczã kùrë.

A na kùncu drodżi, jakbë òpadło na zemiã niebò,
mòdrzeje sã dôka:
tamò jô widzã znajemnych, jô widzã drëchów, jô widzã siebie
samégò...

Jô mësłã i ni mògã sã docygnãc, a jô ni móm kògò sã spëtac,
jak to sã staò, że jô nie jem z nima, że jô sã rozdwojaczit,
że jô nie jem w zymku i jô jem w zymku...

Teskni i redëje sã mòje serce.

Dwigò sã na kùncu drodżi mòdrô droga.

Przińdnota

Jô ji nie widzã – jô jã czëjã w przòdk,
jô ji nie czëjã – a móm ji przeczëcé,
jô ji nie znóm – a jã rozpòznòwóm.

Zemia spiekła sã jak czòrnò krew.
Slòdë wëszczërzajã zãbë wieszczci.

Ùrzas przëstrzëgò: w przïndnoce je smierc!
Òdwòga pòkrzësywò: w przïndnoce je niesmiertelnosc!

Më òdriwómë siebie òd zemi.
Më wëklepiwómë z głëchòtë swój stëch, më òdwijómë ze slepòtë
swój zdrok, z niejasnotë më wëtòpiwómë swòje zrozmienié.

To je pòwstòwanié.
Naprocëm nas rozcygò sã bezkùncowòsc.
Cãzòr òswòbòdzeniò prostëje nasze szaturë.
Më stòwómë sã tim, kim më jesz nie bëlë.
Stalalnë gwiòzdë wanozã przez nasze kawle.

Tłómaczenk: Stanisłòw Janka

Stanisław Frymark

Chcema sã mòdlëc za diôbłã

Chcema sã mòdlëc za diôbłã
Za pòznanié dobra i zła za jegò przëczënëã
Pùrtkòwé pòswiãcenié sebie dlô deji Bòszi

Chcema sã mòdlëc za diôbłã
Za całã redotã pò wszëtczich smùcënach
Smãtkòwò cãżkò robòta dlô aniołowi wòlnoscë

Chcema sã mòdlëc za diôbłã
Cobë na kùńcu kùńców planów mógl sã ceszëc
Pieczelnik ze wszëtczima szczescym wiecznym

Zómk Zòbòrszci 2023.09.05

Maksymilión Jón Drëwa

Juwernota

Nie dô sã dzysô gadac bëlno
W czasach taczich jak te, lëchëch
Òsoblëwie przë tim, że leno
Ò drëchach je zabòczoné mòjich

Jednota zdzinãła w tim swiece
Lëdze wzërajã na nas przez szpédzel
Më mielë wòlnosc czedës, wiéta?
Ale to ju jinszi, dôwniësi historie dzël

Mùszi przestac zëc w zacmienim
Òbùdzëc sã, wstac w swiãdze
Zabòczëc ò ùszłim cërpienim
Le niech w głowie dodóm bãdze

Jinszô bëła gòdka wieczi temù
A jãzëk bët hewòtny, juwerny
Le wrzeklë starkòwi mòjémù,
Że pòlszi je bez to strzëdny

I je hen jidzonô rodnô mòwa nasza
W jedno pòkòlenié zdzinãła
Përta nié leno mòja, le téż wasza
Jakbë nas dzysô òminãła

Wstawòjta z kòlanów, proszã
Ni mòże tracëc dôwny wiarë
I chòc pòtożã pòd jãzëk grosze
To nié kuńc, le brëkòwnota òfiarë.

Klebbów Matis

Wiérztë

—

Cykel pamiãcë
Stôt jes sã kamiszkã
jednym òd rzmë jistnëch
nëch spòd bansztrëczy czasu
zarò jes strzëbny
łiskòsz pamiãcã
z kòzdìm ùmelcugã zdarzeniów
mdzesz sã stówòł bruny
coròz barzi brunëchny
jaż do czësta zdżiniesz
czòrny w zabëcym òd lëdzy
pòwëwiozã ce na grëpã
grëzelnik
rak nietãsknotë
wëmieniã na nowi
zòs wëfùlowóny widã

Taczim kòłã cygnie pamiãc
dzeci słuńca
rodzonëch pòd merkã codniowotë

Ópie

Jak smiészny sztòłt
mò lëdzczé bëcé
pòzatopioné w grëpã piòskù
pònakrëtë kamieniã
zabëté na wiedno
w czile zlotëch lëtrach

Pòrozszëpiã
zòrno na Twòji mòdżile
żëbë sadłë na ni ptòchë
i cëchò spiéwałë
ò naszi pòspólny wanodze
żëbë Të nigdë nie czikrowòł za mnã sóm

W niedzielã pò kòscele
przińdã

sadnã na ławie
jak wiedno
wëpijemë kawã
pùdzemë na grzëbë
Të swòjim szlachã
jò swòjim

Teskniã do Ce
czekóm za pòstãpnym zetkaniã
i zòs pòrozszëpiã zòrno na Twòji mòdżile

*23 séwnika 2023 roku – ópie Zygmuntowi
dlò pamiãcë, mòji dëszë dlò ùkòjeniò*

Tej dami!

I zòs swiat stòł sã pùsti
znòwù jãrzãbinowé wietwie
cëchò szëmarzã samòtnicã
tak kòmùdnò mdze jeséń
bez farwów twòjégò zdrokù

Sóm pùdã bez daleczé drodżi
co cygnã w stronã chùtczësi jak wiedno
òstri zëmë

Nie czëjã gòosu bekaniò knëplów
pòcha drzòzdzi nie ùnòszò sã w chëczë
to nic, nie szkòdzy
jistno nie merkòł jem
klepaniò kòsë
a Òna równak przëszła
bez słowa

Bez gòos nie òznòczò niejstnieniò
mòłczenié je spiéwał
nowégò pòtkaniò
tej dami
dami dali
a jò mdã stëchòł

Zuzana Glëszcznińskô

Wiérztë

Mòje miasto Të

Jak dzywno je miec
bez mała dwadzesce lat.
Bëc dzeckã w sercu,
dozdrzeniałim wedle prawa.
Żëc jak taczci, stawiac
kroczi jak
niemòwłã.

Jesz wczora më bëlë w szkòtowi łòwce
niepòrëszony jakbë nic dëcht nic
swiat stojł na swòjim placu
i bëlesmë *më*, nié *jô* i *të*. Dzysô
wëchòdóm z egzaminu z *rãkama*, chtërne
wcyg sã trzãsa.
Tim egzaminã je
samòstòjnosć.

Wrócóm do mòjégò Bëtowa. Chòdzã tima
ùlëcama,
chtërnyma më chòdzëlë tedë. Pamiãtòsz të
zymk i zómk?

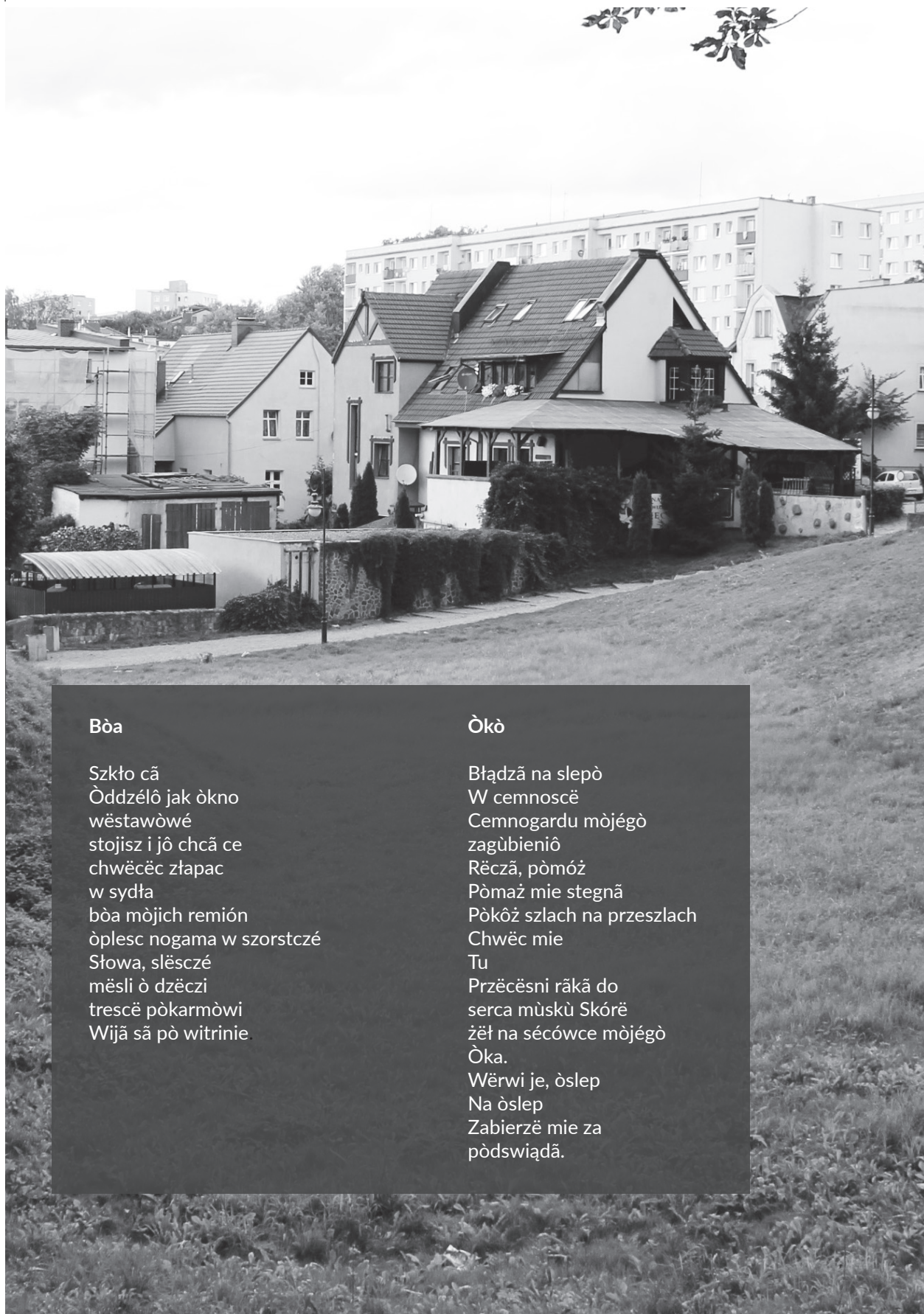
Pamiãtòsz naje
rojenja?
Jak chùtkò to sã zmienilo...
Minãto tak niewiele, a równak wszëtkò
naròz. Më minãlë,
chòc wcyg
të gdzes tam jes, snëjesz sã
pò rëjnach
kòscoła.

Milã sã pò Gduńszci, szukóm,
nie nalëzã. To ju bëto,

leno serce òstało
i wiedno tam gdzes
bãdze.
Czejbë mògła, jô bë cë pisała
wiérztã.
Leno niżòdna lëterackò fòrma
ce nie wrócy

Bò terò czej të jes,
nie jes
Më òstelë w mùrach

mòjégò miasta.

Bòa

Szkoło cã
Òddzélò jak òkno
wëstawòwé
stojisz i jò chcã ce
chwëcëc złapac
w sydła
bòa mòjich remiòn
òplesc nogama w szorstczé
Słowa, slëszczé
mëśli ò dzëczy
trescë pòkarmòwi
Wijã sã pò witrinie

Òkò

Błãdzã na slepò
W cemnosccë
Cemnogardu mòjégò
zagùbieniò
Rëczã, pòmóz
Pòmaż mie stegnã
Pòkòż szlach na przeszlach
Chwëc mie
Tu
Przëcëśni rãkã do
serca mùskù Skórë
żët na sécówce mòjégò
Òka.
Wërwi je, òslep
Na òslep
Zabierzë mie za
pòdswiãdã.

St.: Eùgeniusz Prëczkòwsczi,
mùz. Izabela Blëzniewskò

Ùdba Mariji

kòlãda

Mój të synëszkù słodzëchny
Cëz jò tobie pòmòc mògã?
Placu maò, kùmk biédnëchny
Chòc të dzeckã jes i Bògã.

Lepsi czas gwës zacnie nëkac
Jak kãsk mòcë wlëze na ce.
Lëdze serca mdà òdmëkac,
Dadżã jestkù, ceptò, place.

Ròd bëm pòswa ce na zemiã –
Nad Bòłtowë mòdré mòrze.
Tam kaszëbsczë bëlné plemiã
Swòje niwë kòrno òrze.

Lud robòcy, mãzny, wiérny
Achtne na wiek wieków gòdno.
W żëcym stałi i przezérny
Z twòjim Òjcã mdze na wiedno.

Òdj. S. Lewandowsczi